

Europese Commissie

BEHEER VAN „NATURA 2000“-GEBIEDEN

De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (Richtlijn 92/43/EEG)

© M. O'Brien

BEHEER VAN „NATURA 2000“ -GEBIEDEN

**De bepalingen van artikel 6 van de
habitatrichtlijn (Richtlijn 92/43/EEG**

Meer gegevens over de Europese Unie vindt u op Internet via de Europaserver (<http://europa.eu.int>).

Bibliografische gegevens bevinden zich aan het einde van deze publicatie.

Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen, 2000

ISBN 92-828-9051-1

© Europese Gemeenschappen, 2000
Overneming met bronvermelding toegestaan.

Printed in Belgium

GEDRUKT OP CHLOORVRIJ GEBLEEKT PAPIER

In steeds ruimere kring wint de gedachte veld dat de biodiversiteit een element van onschatbare waarde van ons gemeenschappelijk erfgoed is. De jongste Eurobarometer bewijst dat de bescherming van zeldzame en bedreigde soorten en habitats de Europese burger nauw aan het hart ligt. Die bescherming is het doel van „Natura 2000”, het ecologisch netwerk dat krachtens de in 1992 vastgestelde habitatrichtlijn tot stand wordt gebracht. Dit netwerk, dat ook de speciale beschermingszones omvat die krachtens de vogelrichtlijn worden aangewezen, biedt een solide waarborg voor het behoud van Europa’s meest waardevolle natuurgebieden.

Een goed beheer van de „Natura 2000”-gebieden is van essentieel belang voor de instandhouding ervan. Wil deze aanpak met succes worden bekroond, dan is in eerste instantie de actieve participatie vereist van al wie in die gebieden woont en daarvan afhankelijk is. De maatregelen inzake het beheer van „Natura 2000”-gebieden worden omschreven in artikel 6 van de habitatrichtlijn. Omdat het evenwel om een beknopte juridische tekst gaat, vereisen de talrijke kernbegrippen die daarin worden gehanteerd enige toelichting.

Het lijkt me belangrijk, over een duidelijke en bevattelijke interpretatie van deze cruciale bepalingen van de richtlijn te kunnen beschikken, aangezien dit het mogelijk moet maken om de richtlijn in heel de Gemeenschap op uniforme wijze toe te passen.

Met dit document wordt daarom beoogd, de interpretatie van artikel 6 door de bevoegde instanties in de lidstaten te vergemakkelijken. Ik hoop dat het ertoe mag bijdragen dat dit artikel onverkort wordt uitgevoerd en dat de bedoelde instanties erdoor worden aangespoord om op hun beurt richtsnoeren ten behoeve van de diverse belanghebbende partijen uit te werken.

In een breder perspectief wil dit document de burger ook een beter inzicht in de communautaire wetgeving verschaffen: het vormt een onderdeel van het op openheid en transparantie gerichte beleid van de Europese Commissie.

Commissaris voor milieu

INHOUD

Voorwoord

1. Inleiding	8
1.1. Plaats van artikel 6 in het algemene kader van de Richtlijnen 92/43/EEG en 79/409/EEG en in een ruimere context.	9
1.2. Verband met het hoofdstuk „Bescherming van de soorten”	10
1.3. Omzetting van artikel 6 in nationaal recht: omzettingsplicht.	11
1.4. Uitvoeringstermijn voor artikel 6: Vanaf wanneer zijn de voorschriften van artikel 6 van toepassing?	12
1.4.1. <i>Speciale beschermingszones aangewezen uit hoofde van de vogelrichtlijn.</i>	12
1.4.2. <i>Gebieden die onder de toepassing van de habitatrichtlijn vallen</i>	13
2. Artikel 6, lid 1	16
2.1. Tekst.	16
2.2. Werkingssfeer	17
2.3. Wat dienen „de nodige instandhoudingsmaatregelen” te behelzen?	17
2.3.1. <i>Het begrip „instandhouding”</i>	17
2.3.2. <i>De „staat van instandhouding”</i>	18
2.3.3. <i>De ecologische vereisten.</i>	19
2.4. Welke vorm kunnen „de nodige instandhoudingsmaatregelen” aannemen?	20
2.4.1. <i>Beheersplannen</i>	20
2.4.2. <i>Wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen.</i>	21
3. Artikel 6, lid 2	24
3.1. Tekst.	24
3.2. Werkingssfeer	25
3.3. Maakt het, op het stuk van de te nemen maatregelen, enig verschil of het gaat om kwaliteitsverslechtering of verstoring?	26
3.4. In welke omstandigheden dienen de lidstaten maatregelen te treffen?	26
3.5. Wanneer moeten maatregelen tegen verstoring en kwaliteitsverslechtering worden genomen?	27
3.6. Indicatoren van verstoring en kwaliteitsverslechtering.	28
3.6.1. <i>Verslechtering van de kwaliteit van habitats</i>	28
3.6.2. <i>Verstoring van soorten.</i>	29
4. Artikel 6, lid 3	30
4.1. Tekst.	30
4.2. Werkingssfeer	31
4.3. Wat wordt verstaan onder „een plan of project dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het gebied”?	31
4.3.1. <i>Project</i>	32
4.3.2. <i>Plann</i>	32
4.3.3. <i>„... dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer...”</i>	33

4.4.	Hoe moet worden vastgesteld of een plan of project „afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor een gebied”? . . .	34
4.4.1.	<i>Significante gevolgen</i>	34
4.4.2.	<i>„...kunnen hebben...”</i>	35
4.4.3.	<i>„...afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten...”</i>	35
4.5.	Wat wordt verstaan onder „een passende beoordeling... van de gevolgen voor het gebied, rekening houdend met de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied”? . .	36
4.5.1.	<i>Vorm van de beoordeling</i>	36
4.5.2.	<i>Inhoud van de beoordeling</i>	37
4.5.3.	<i>Hoe worden de „instandhoudingsdoelstellingen voor een gebied” vastgesteld?</i> .	39
4.6.	Besluitvorming.	39
4.6.1.	<i>De „bevoegde nationale instanties”</i>	39
4.6.2.	<i>Wanneer moet aan de bevolking de mogelijkheid tot inspraak worden geboden?</i>	40
4.6.3.	<i>Het begrip „natuurlijke kenmerken van een gebied”</i>	40
5.	Artikel 6, lid 4	42
5.1.	Tekst.	42
5.2.	Werkingsfeer	43
5.3.	Inleidende opmerkingen	43
5.3.1.	<i>Onderzoek van alternatieve oplossingen</i>	43
5.3.2.	<i>Onderzoek van de „dwingende redenen van groot openbaar belang”</i>	44
5.4.	Vaststelling van compenserende maatregelen	45
5.4.1.	<i>Wat wordt bedoeld met „compenserende maatregelen” en wanneer dienen deze te worden overwogen?</i>	45
5.4.2.	<i>Inhoud van de compenserende maatregelen</i>	46
5.4.3.	<i>„Algehele samenhang” van het „Natura 2000”-netwerk</i>	46
5.4.4.	<i>Wie draagt de kosten van de compenserende maatregelen?</i>	48
5.4.5.	<i>Kennisgeving van de compenserende maatregelen aan de Commissie</i>	48
5.5.	Wat met gebieden waar prioritaire habitats en/of soorten voorkomen?	49
5.5.1.	<i>Om welke gebieden gaat het?</i>	49
5.5.2.	<i>De begrippen „menselijke gezondheid”, „openbare veiligheid” en „voor het milieu wezenlijke gunstige effecten”</i>	49
5.5.3.	<i>Vaststelling van het advies van de Commissie — en de gevolgen daarvan</i>	50
	Bijlage I — Verwijzingen naar door het Hof behandelde zaken	53
	Bijlage II — Enkele beschouwingen inzake beheersplannen.	54
	Bijlage IIA — Voorbeelden van Life-Natuur-projecten die beheersplannen of wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen omvatten	56
	Bijlage III — Onderzoek van plannen en projecten die gevolgen hebben voor „Natura 2000”-gebieden.	60
	Bijlage IV — Formulier voor het indienen van gegevens bij de Europese Commissie overeenkomstig artikel 6, lid 4	61
	Bijlage V — Natuurbeschermingsinstanties van de lidstaten	67

VOORWOORD

IS ER BEHOEFTE AAN EEN LEIDRAAD VOOR DE INTERPRETATIE VAN ARTIKEL 6?

Artikel 6 van de Richtlijn 92/43/EEG (hierna: „de habitatrichtlijn” of „de richtlijn”) speelt een cruciale rol ten aanzien van het beheer van de gebieden die samen het „Natura 2000”-netwerk vormen. Met het oog op een geïntegreerde benadering worden daarin de diverse maatregelen omschreven die moeten worden getroffen opdat het behoud van de natuurwaarden in die gebieden wordt gegarandeerd.

Over de betekenis van dit artikel zijn bij de lidstaten en de diverse betrokkenen heel wat vragen gerezen. Op het eerste gezicht lijken in deze bepaling algemene en niet bijzonder duidelijk omschreven begrippen te worden gehanteerd. Een grondige analyse, waarbij het in combinatie met andere artikelen van de richtlijn wordt gelezen, leidt evenwel tot meer duidelijkheid omtrent de manier waarop het moet worden toegepast. Artikel 6 mag hoe dan ook niet los van de rest van de richtlijn worden gezien. Indien de toepassing ervan resulteert in specifieke voorschriften, dient men met name voor de geest te houden dat artikel 8 voorziet in de medefinanciering van bepaalde maatregelen die noodzakelijk zijn om de doelstellingen van de richtlijn te verwezenlijken.

DOEL EN DOELGROEP VAN DIT DOCUMENT

Dit document wil de lidstaten richtsnoeren bieden bij de interpretatie van bepaalde kernbegrippen die in artikel 6 van de habitatrichtlijn worden gebruikt.

Het document is in eerste instantie bestemd voor de autoriteiten van de lidstaten en niet voor de individuele burger. Wel mag worden verwacht dat het ook bij diverse instanties en groepen een beter inzicht in het functioneren van de habitatrichtlijn tot stand zal helpen brengen, zeker als het wordt aangevuld met nadere richtsnoeren die door de lidstaten zelf worden opgesteld.

WAT DIT DOCUMENT IS — EN WAT HET NIET IS...

Dit document werd opgesteld door de diensten van het directoraat-generaal Milieu van de Europese Commissie, na informele gesprekken met de voor natuurbehoud bevoegde instanties van de lidstaten (zie a.u.b. de lijst in bijlage V). Bijgevolg is het alleen een weergave van het standpunt van de diensten van de Commissie en is het niet bindend. Benadrukt moet worden dat in laatste instantie alleen het Europees Hof van Justitie gemachtigd is een richtlijn te interpreteren.

Door de diensten van de Commissie verstrekte interpretaties van richtlijnen reiken niet verder dan de betrokken richtlijnen zelf. Dit geldt in het bijzonder in het onderhavige geval, aangezien de habitatrichtlijn stoelt op het subsidiariteitsbeginsel en als zodanig de lidstaten heel wat speelruimte biedt bij de praktische tenuitvoerlegging van specifieke maatregelen met betrekking tot de gebieden van het „Natura 2000”-netwerk. De lidstaten kunnen hoe dan ook naar eigen goedgevoelen bepalen welke manier hun de meest geschikte lijkt om die maatregelen in de praktijk te brengen, zolang zij de algemene doelstellingen van de richtlijn dienen.

Dit document mag dan een vraagbaak vormen voor de interpretatie van artikel 6, het is geenszins bedoeld om definitieve antwoorden op specifieke vragen betreffende specifieke gebieden te bieden. Dat soort kwesties dient vanzelfsprekend per geval te worden beoordeeld, weliswaar in het licht van de in dit document vervatte algemene aanwijzingen.

Deze versie zal wellicht niet de definitieve zijn: dit document kan in de toekomst inderdaad worden herzien in het licht van de ervaringen die met de toepassing van artikel 6 in de lidstaten worden opgedaan en, in voorkomend geval, de evolutie van de jurisprudentie. Voorts werken de diensten van de Commissie aan de voorbereiding van meer specifieke, methodologische richtsnoeren met betrekking tot de beoordeling van plannen en projecten overeenkomstig artikel 6, leden 3 en 4; die richtsnoeren zullen te zijner tijd een aanvulling vormen op dit document.

STRUCTUUR VAN DIT DOCUMENT

Na een algemene inleiding betreffende inhoud en opzet van artikel 6 volgt een nadere toelichting op elk van de leden 1 tot en met 4, volgens een vast schema: eerst wordt een inleiding gegeven betreffende de inhoud en de werkingssfeer van de bepalingen, en vervolgens een bespreking van de belangrijkste begrippen en daarmee samenhangende moeilijkheden, op basis van de informatie waarover de Commissie beschikt, bestaande jurisprudentie van het Europees Hof van Justitie en andere relevante richtlijnen.

Aan het einde van ieder hoofdstuk worden de kernelementen van de analyse van de Commissie **in vette druk** samengevat teneinde een snelle consultatie van de relevante conclusies te vergemakkelijken. De volledige verwijzingen naar de door het Hof behandelde zaken die in de tekst worden genoemd, werden in een bijlage aan het eind van dit document gegroepeerd.

1. Inleiding

Artikel 6 in zijn context

I.1. PLAATS VAN ARTIKEL 6 IN HET ALGEMENE KADER VAN DE RICHTLIJNEN 92/43/EEG EN 79/409/EEG EN IN EEN RUIMERE CONTEXT

Alvorens artikel 6 in detail wordt geanalyseerd, is het goed even te herinneren aan de rol van dit artikel in het algemene kader van de Richtlijnen 92/43/EEG en 79/409/EEG ⁽¹⁾ en dit artikel te situeren in een ruimere juridische context.

Het eerste hoofdstuk van Richtlijn 92/43/EEG is getiteld „Definities” en omvat de artikelen 1 en 2. Hier wordt het doel van de richtlijn omschreven als „bijdragen tot het waarborgen van de biologische diversiteit door het in stand houden van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna op het Europese grondgebied van de lidstaten waarop het Verdrag van toepassing is” ⁽²⁾. Dit hoofdstuk biedt ook een algemene leidraad en bepaalt dat de op grond van de richtlijn genomen maatregelen zodanig dienen te worden opgezet dat bepaalde habitats en dier- en plantensoorten „in een gunstige staat van instandhouding” ⁽³⁾ worden behouden of hersteld, en dat in die maatregelen ook rekening dient te worden gehouden „met de vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied, en met de regionale en lokale bijzonderheden” ⁽⁴⁾.

De belangrijkste specifieke eisen van Richtlijn 92/43/EEG zijn gegroepeerd in de volgende twee hoofdstukken. Het eerste is getiteld „Instandhouding van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten” en omvat de artikelen 3 tot en met 11; het tweede is getiteld „Bescherming van de soorten” en omvat de artikelen 12 tot en met 16.

In het hoofdstuk „Instandhouding van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten” wordt de meest ambitieuze en meest verreichende doelstelling van de richtlijn behandeld: de instelling en instandhouding van een netwerk van beschermde gebieden onder de naam „Natura 2000”. In dit hoofdstuk zijn in artikel 6 de bepalingen gegroepeerd die het behoud en het beheer van „Natura 2000”-gebieden regelen. Tegen deze achtergrond is artikel 6 één van de belangrijkste van de 24 artikelen van de richtlijn, aangezien vooral hierdoor de relatie tussen natuurbehoud en bodemgebruik wordt bepaald.

Het artikel omvat drie belangrijke groepen bepalingen. Artikel 6, lid 1, voorziet in het treffen van de nodige instandhoudingsmaatregelen en is hoofdzakelijk gericht op positieve en pro-actieve ingrepen. Artikel 6, lid 2, bepaalt dat kwaliteitsverlies van habitats en aanzienlijke verstoring van soorten moeten worden vermeden. De nadruk ligt hier vooral op preventie. De leden 3 en 4 van artikel 6 voorzien in een reeks procedurele en feitelijke waarborgen ten aanzien van plannen en projecten die significante gevolgen kunnen hebben voor een „Natura 2000”-gebied. Deze structuur toont aan dat er dus een onderscheid is tussen artikel 6, leden 1 en 2, waar een algemene regeling wordt omschreven, en artikel 6, leden 3 en 4, waar een procedure wordt omschreven die in specifieke omstandigheden van toepassing is.

In het algemeen vormen de bepalingen van artikel 6 een afspiegeling van de algemene beleidslijnen die in de overwegingen van de richtlijn zijn neergelegd. Het betreft de noodzaak van de bevordering van de biologische diversiteit door de handhaving of het herstel van bepaalde habitats en soorten in een „gunstige staat van instandhouding” in de „Natura 2000”-gebieden, met inachtneming van de vereisten op economisch, sociaal, cultureel en regionaal gebied, en zulks met het oog op de totstandbrenging van duurzame ontwikkeling.

Naast de plaats van artikel 6 in het algemene kader van Richtlijn 92/43/EEG moet ook worden gewezen op het verband met de regeling die werd ingesteld bij Richtlijn 79/409/EEG inzake het behoud van de vogelstand.

⁽¹⁾ PB L 206 van 22.7.1992, blz. 7 en PB L 103 van 25.4.1979, blz. 1.

⁽²⁾ Artikel 2, lid 1.

⁽³⁾ Artikel 2, lid 2.

⁽⁴⁾ Artikel 2, lid 3.

- Ten eerste is het stelsel waarin die eerdere richtlijn voorziet, in grote trekken vergelijkbaar met dat van de habitatrichtlijn. Met name vindt het hoofdstuk „Instandhouding van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten” van Richtlijn 92/43/EEG een pendant in de artikelen 3 en 4 van Richtlijn 79/409/EEG.
- Ten tweede heeft in belangrijke mate een versmelting of integratie van de regelingen uit hoofde van beide richtlijnen plaatsgevonden. De gebieden die als speciale beschermingszones (SBZ) werden aangewezen krachtens de eerdere richtlijn, maken nu integrerend deel uit van het „Natura 2000”-netwerk ⁽⁵⁾. Voorts zijn de bepalingen van artikel 6, leden 2 tot en met 4, van Richtlijn 92/43/EEG op die SBZ van toepassing ⁽⁶⁾. In dit document wordt in de meeste commentaren betreffende artikel 6 gewag gemaakt van gebieden die krachtens Richtlijn 92/43/EEG worden aangewezen. Men dient zich te realiseren dat die commentaren in het algemeen *mutatis mutandis* eveneens van toepassing zijn op de gebieden die krachtens Richtlijn 79/409/EEG als SBZ werden aangewezen.

In een breder perspectief — dat van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap — kan worden gesteld dat artikel 6 het essentiële kader tot stand brengt waarbinnen uitvoering wordt gegeven aan het integratiebeginsel. Het spoort de lidstaten immers aan om de beschermde gebieden op duurzame wijze te beheren en stelt beperkingen ten aanzien van activiteiten die negatieve effecten op die beschermde gebieden kunnen hebben, hoewel in specifieke omstandigheden bepaalde afwijkingen kunnen worden toegestaan.

In een *internationaal perspectief* draagt artikel 6 ertoe bij dat de doelstellingen van relevante internationale overeenkomsten inzake natuurbehoud, zoals het Verdrag van Bern ⁽⁷⁾ en het Verdrag inzake biologische diversiteit ⁽⁸⁾, worden gerealiseerd maar dat tegelijk een meer gedetailleerd kader voor de instandhouding en bescherming van natuurgebieden tot stand wordt gebracht dan dat waarin bedoelde verdragen zelf voorzien.

Artikel 6 is een cruciaal onderdeel van het hoofdstuk „Instandhouding van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten” van Richtlijn 92/43/EEG. Het stelt het raamwerk voor betreffende natuurbehoud en -bescherming in „Natura 2000”-gebieden en omvat voorschriften inzake pro-actieve, preventieve en procedurele maatregelen. Het slaat zowel op de uit hoofde van Richtlijn 79/409/EEG aangewezen speciale beschermingszones als op de gebieden waarop Richtlijn 92/43/EEG van toepassing is. Bedoeld raamwerk is een essentieel instrument voor het in de praktijk brengen van het beginsel van de integratie van milieuaspecten in het algemeen beleid en, uiteindelijk, duurzame ontwikkeling.

1.2. VERBAND MET HET HOOFDSTUK „BESCHERMING VAN DE SOORTEN”

Zoals gezegd omvat het hoofdstuk „Bescherming van de soorten” de artikelen 12 tot en met 16 van Richtlijn 92/43/EEG en heeft het betrekking op de strikt beschermde dier- en plantensoorten die in bijlage IV van de richtlijn worden opgesomd.

⁽⁵⁾ Artikel 3, lid 1, van Richtlijn 92/43/EEG bevat de volgende bepaling: „Het „Natura 2000”-netwerk bestrijkt ook de door de lidstaten overeenkomstig Richtlijn 79/409/EEG aangewezen speciale beschermingszones”.

⁽⁶⁾ Artikel 7 van Richtlijn 92/43/EEG.

⁽⁷⁾ Besluit 82/72/EEG van de Raad van 3.12.1981 betreffende de sluiting van het Verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk milieu in Europa (PB L 38 van 10.2.1982, blz. 1).

⁽⁸⁾ Besluit 93/626/EEG van de Raad van 25.10.1993 betreffende de sluiting van het Verdrag inzake biologische diversiteit (PB L 301 van 13.12.1993, blz. 1).

De artikelen 12 tot en met 14, die van toepassing zijn sedert de datum van tenuitvoerlegging van Richtlijn 92/43/EEG, dit wil zeggen 10 juni 1994, betreffen bepaalde dier- en plantensoorten die ook in bijlage II zijn opgenomen en die bijgevolg in de „Natura 2000“-gebieden waar zij voorkomen, profiteren van de beschermingsvoorschriften van artikel 6.

Bijgevolg zijn er acties denkbaar die binnen de werkingssfeer van **beide** hoofdstukken vallen.

Zo kan de vernietiging van een rustplaats van de bruine beer (*Ursus arctos*) een overtreding vormen van het verbod van artikel 12, lid 1, onder d, en tevens in strijd zijn met artikel 6 indien die rustplaats zich binnen een voor die soort aangewezen „Natura 2000“-gebied bevindt.

Hoewel de indruk kan worden gewekt dat dit tot overlappingsen leidt, mag het volgende niet uit het oog worden verloren.

- Ten eerste zijn er dier- en plantensoorten waarop de artikelen 12 tot en met 14 van toepassing zijn maar die niet in bijlage II zijn opgenomen. Die soorten profiteren dus niet rechtstreeks van de maatregelen ter instandhouding en bescherming van gebieden in het kader van „Natura 2000“.
- Ten tweede is het zo dat voor soorten zoals *Ursus arctos*, die zowel het voorwerp uitmaken van het hoofdstuk „Instandhouding van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten“ als van het hoofdstuk „Bescherming van de soorten“, de bescherming krachtens artikel 6 beperkt blijft tot het „Natura 2000“-netwerk, terwijl de bescherming krachtens het hoofdstuk „Bescherming van de soorten“ (afgezien van eventuele restricties als omschreven in de bijlagen van de richtlijn) geen geografische beperkingen kent. Artikel 6 betreft immers de instandhouding en bescherming van **gebieden**, terwijl het hoofdstuk over soortbescherming op soorten is toegespitst (hoewel daaraan natuurlijk consequenties zijn verbonden voor de gebieden waar die soorten voorkomen en met name voor de voortplantings- en rustgebieden van dieren).

IO

II

Bepaalde dier- en plantensoorten vallen weliswaar zowel onder bepalingen van het hoofdstuk inzake instandhouding van natuurlijke habitats en habitats van soorten als onder bepalingen van het hoofdstuk inzake soortbescherming, maar de aard en de werkingssfeer van de desbetreffende bepalingen zijn verschillend.

1.3. OMZETTING VAN ARTIKEL 6 IN NATIONAAL RECHT: OMZETTINGSPLICHT

Er dient op te worden gewezen dat de bepalingen van artikel 6 in nationaal recht moeten worden omgezet (d.w.z., er dienen bepalingen van nationaal recht te worden ingevoerd waardoor uitvoering wordt gegeven aan de eisen van het artikel). In dit opzicht is op de voorschriften van artikel 6 het bepaalde in artikel 23 van de richtlijn van toepassing: „De lidstaten doen de nodige wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in werking treden om binnen twee jaar na kennisgeving van deze richtlijn aan deze richtlijn te voldoen“. De omzettingstermijn is op 10 juni 1994 (of 1 januari 1995 in het geval van Oostenrijk, Zweden en Finland) verstreken.

Eén en ander hangt samen met de aard van het gebruikte communautaire instrument, namelijk een richtlijn. Richtlijnen zijn juridisch bindend wat betreft de te bereiken resultaten, maar laten de lidstaten enige keuzevrijheid wat betreft de manier waarop en de methoden waarmee die resultaten worden bereikt. Voor de meeste richtlijnen is de vaststelling van nationale wetgeving noodzakelijk om de vereiste resultaten te verkrijgen (zie bijlage I, punt 1).

Afhankelijk van de betrokken lidstaat diende artikel 6 uiterlijk op 10 juni 1994 respectievelijk op 1 januari 1995 in nationaal recht te zijn omgezet.

1.4. UITVOERINGSTERMIJN VOOR ARTIKEL 6: VANAF WANNEER ZIJN DE VOORSCHRIFTEN VAN ARTIKEL 6 VAN TOEPASSING?

In het algemeen moet een onderscheid worden gemaakt tussen de termijn voor omzetting van de bepalingen van artikel 6 in nationaal recht en de datum van inwerkingtreding van die bepalingen ten aanzien van de afzonderlijke gebieden.

Wat de diverse gebieden betreft, moet een onderscheid worden gemaakt tussen de speciale beschermingszones die krachtens Richtlijn 79/409/EEG werden aangewezen, en andere gebieden.

1.4.1. Speciale beschermingszones aangewezen uit hoofde van de Vogelrichtlijn 79/409/EEG („vogelrichtlijngebieden“ / SBZ-V ⁽⁹⁾)

De eisen inzake de bescherming van uit hoofde van de vogelrichtlijn aangewezen speciale beschermingszones (SBZ-V) worden omschreven in artikel 4, lid 4, eerste zin, van Richtlijn 79/409/EEG. Daar wordt met betrekking tot die gebieden het volgende bepaald: „De lidstaten nemen passende maatregelen om vervuiling en verslechtering van de woongebieden in de [...] beschermingszones te voorkomen, alsmede om te voorkomen dat de vogels aldaar worden gestoord, voorzover deze vervuiling, verslechtering en storing, gelet op de doelstellingen van dit artikel, van wezenlijke invloed zijn.“

Bij de inwerkingtreding van Richtlijn 92/43/EEG werden bovengenoemde voorschriften door nieuwe vervangen, overeenkomstig artikel 7 van Richtlijn 92/43/EEG, dat als volgt luidt.

„De uit artikel 6, leden 2, 3 en 4, voortvloeiende verplichtingen komen in de plaats van de verplichtingen die voortvloeien uit artikel 4, lid 4, eerste zin, van Richtlijn 79/409/EEG, voor wat betreft de speciale beschermingszones die overeenkomstig artikel 4, lid 1, van die richtlijn zijn aangewezen of bij analogie overeenkomstig artikel 4, lid 2, van die richtlijn zijn erkend, zulks vanaf de datum van toepassing van de onderhavige richtlijn, dan wel vanaf de datum van de aanwijzing of erkenning door een lidstaat overeenkomstig Richtlijn 79/409/EEG, indien deze datum later valt.“

De bepalingen van artikel 6, lid 1, zijn dus niet van toepassing op SBZ-V. Niettemin zijn soortgelijke bepalingen op SBZ-V van toepassing krachtens artikel 4, leden 1 en 2, van Richtlijn 79/409/EEG. De datum vanaf welke bedoelde soortgelijke bepalingen in principe op de SBZ-V van toepassing zijn, is de datum waarop Richtlijn 79/409/EEG in de lidstaat in kwestie van toepassing werd (zie bijlage I, punt 2).

Wat de bepalingen van artikel 6, leden 2, 3 en 4 betreft, volgt duidelijk uit de formulering van artikel 7 dat zij nu van toepassing zijn op de reeds aangewezen SBZ-V.

Met het oog op de formulering van artikel 7 rijst evenwel de vraag of de bepalingen van artikel 4, lid 4, eerste zin, van Richtlijn 79/409/EEG ook van toepassing zijn „vanaf de datum van toepassing van de onderhavige richtlijn“ (10 juni 1994 voor de toenmalige lidstaten en 1 januari 1995 voor Oostenrijk, Finland en Zweden) tot het moment waarop het gebied officieel als SBZ-V wordt aangewezen.

In de zaak *Moerassen van Santoña* (zie bijlage I, punt 3) heeft het Europees Hof van Justitie gesteld dat de bepalingen van artikel 4, lid 4, eerste zin, van toepassing zijn op een nog niet aangewezen gebied dat met ingang van de datum van tenuitvoerlegging van Richtlijn 79/409/EEG (met andere woorden, 7 april

⁽⁹⁾ Aangezien de uitdrukking „speciale beschermingszone“ zowel in de vogelrichtlijn als in de habitatrichtlijn gebruikt wordt, maar in elk van deze teksten een andere betekenis heeft, worden omwille van de duidelijkheid in het hierna volgende deel van de tekst volgende afkortingen gebruikt.

- SBZ-V: „vogelrichtlijngebied“ = gebied aangewezen uit hoofde van Richtlijn 79/409/EEG (Engels: SPA)
- SBZ-H: „habitatgebied“ = gebied dat onder de toepassing van Richtlijn 92/43/EEG valt (Engels: pSCI / SAC)
- SBZ-V/H: alle Natura 2000-gebieden = vogelrichtlijngebieden + habitatrichtlijngebieden.

1981 voor de toenmalige lidstaten en de datum van toetreding voor later toegetreden lidstaten) als SBZ-V had moeten zijn aangewezen.

Het basisbeginsel van het arrest betreffende de *Moerassen van Santoña* is dat gebieden die verdienen om als SBZ-V te worden aangewezen, op dezelfde wijze moeten worden behandeld, ongeacht of zij formeel als zodanig zijn aangewezen of niet. De diensten van de Commissie zijn daarom de mening toegedaan dat de bepalingen van artikel 6, leden 2 tot en met 4, van toepassing zijn op SBZ-V en op gebieden die als SBZ-V dienen te worden aangewezen, vanaf de datum van tenuitvoerlegging van Richtlijn 92/43/EEG.

Artikel 6, lid 1, van Richtlijn 92/43/EEG is niet van toepassing op SBZ-V. Richtlijn 79/409/EEG bevat in artikel 4, leden 1 en 2, evenwel analoge bepalingen, en deze zijn van toepassing vanaf de datum van tenuitvoerlegging van die richtlijn. Wat betreft de datum vanaf dewelke artikel 6, leden 2 tot en met 4, van Richtlijn 92/43/EEG op SBZ-V van toepassing is, mag redelijkerwijs worden gesteld dat alle gebieden die als SBZ-V werden aangewezen, of die voor aanwijzing als SBZ-V in aanmerking komen, onder die bepalingen vallen vanaf de datum van tenuitvoerlegging van Richtlijn 92/43/EEG.

1.4.2. Gebieden die onder de toepassing vallen van de Habitatrichtlijn 92/43/EEG („habitatgebieden” / SBZ-H)

Artikel 6, lid 1, is van toepassing op de uit hoofde van de habitatrichtlijn aangewezen speciale beschermingszones (SBZ-H). Krachtens artikel 4, lid 4, van de richtlijn komen SBZ-H tot stand door aanwijzing door de lidstaten. Een dergelijke aanwijzing is pas mogelijk nadat het gebied in kwestie conform artikel 4, lid 2, van de richtlijn als gebied van communautair belang (GCB) werd erkend. Een GCB moet „zo spoedig mogelijk, doch uiterlijk binnen zes jaar” als SBZ-H worden aangewezen. Uit een en ander volgt dat de uiteindelijke termijn voor de aanwijzing van SBZ-H — en dus voor de naleving van artikel 6, lid 1 — 10 juni 2004 is.

Artikel 4, lid 5, van Richtlijn 92/43/EEG luidt als volgt:

„Zodra een gebied op de in lid 2, derde alinea, bedoelde lijst is geplaatst, gelden voor dat gebied de bepalingen van artikel 6, leden 2, 3 en 4”.

In tegenstelling tot het bepaalde in artikel 6, lid 1, dat pas van toepassing is nadat een GCB als SBZ-H werd aangewezen, is het bepaalde in artikel 6, leden 2 tot en met 4, van toepassing zodra een gebied een GCB is geworden, en dus reeds vóór het als SBZ-H werd aangewezen. Het staat de lidstaten overigens vrij, de bepalingen van artikel 6, leden 2 tot en met 4, reeds eerder toe te passen, en er zijn lidstaten wier nationale wetgeving reeds in een dergelijke vervroegde toepassing voorziet.

Volgens artikel 4 van Richtlijn 92/43/EEG hadden de lidstaten hun nationale lijsten met voorstellen voor GCB (vGCB) per 10 juni 1995 moeten indienen, en had de Commissie de communautaire lijst per 10 juni 1998 moeten vaststellen. Omdat de indiening van complete nationale lijsten vertraging heeft opgelopen, is het evenwel onmogelijk gebleken om de communautaire lijst per 10 juni 1998 vast te stellen.

Uit de tekst van Richtlijn 92/43/EEG zou kunnen worden afgeleid dat de lidstaten met het bepaalde in artikel 6 geen rekening hoeven te houden zolang de communautaire lijst niet is vastgesteld. Andere bepalingen van het Gemeenschapsrecht, als uitgelegd door het Europees Hof van Justitie, dienen evenwel in aanmerking te worden genomen.

Artikel 10 (voorheen artikel 5) van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap luidt als volgt:

„De lidstaten treffen alle algemene of bijzondere maatregelen welke geschikt zijn om de nakoming van de uit dit Verdrag of uit handelingen van de instellingen der Gemeenschap voortvloeiende verplichtingen te verzekeren. Zij vergemakkelijken de vervulling van haar taak. Zij onthouden zich van alle maatregelen welke de verwezenlijking van de doelstellingen van dit Verdrag in gevaar kunnen brengen.”

Het Europees Hof van Justitie heeft reeds meer dan eens gesteld dat zelfs bij ontstentenis van omzettingsmaatregelen en in gevallen waarin de naleving van specifieke, uit een richtlijn voortvloeiende verplichtingen niet aan de orde is, de nationale autoriteiten bij de interpretatie van de nationale wetgeving niettemin al het mogelijke dienen te doen om de doelstellingen van een richtlijn te realiseren.

Bovendien heeft het Europees Hof van Justitie in de zaak *Moerassen van Santoña* geoordeeld dat een lidstaat de op hem rustende verplichting om een gebied te beschermen dat in het licht van de relevante wetenschappelijke criteria bescherming verdient, niet kan ontlopen door dat gebied niet als een SBZ-V aan te wijzen. Mogelijk kan dit beginsel naar analogie ook worden toegepast op kwesties in samenhang met Richtlijn 92/43/EEG.

In het licht van bovengenoemde elementen moet de autoriteiten van de lidstaten ten stelligste worden aanbevolen, erop toe te zien dat de kwaliteit van de gebieden die op hun nationale lijst van als GCB voorgestelde gebieden voorkomen niet verslechtert vóór de communautaire GCB-lijst wordt vastgesteld. In de gevallen waarin de nationale lijst nog onvolledig is, wordt tevens aanbevolen ervoor te zorgen dat ook de kwaliteit van de gebieden die op basis van wetenschappelijke gegevens overeenkomstig de criteria van bijlage III van Richtlijn 92/43/EEG op de nationale lijst horen te worden geplaatst, er niet op achteruitgaat. Een praktische aanbeveling in dit verband is, een juist gebruik te maken van de milieueffectbeoordeling (MEB) waarin Richtlijn 85/337/EEG voorziet in samenhang met projecten die milieuschade kunnen veroorzaken. Het Europees Hof van Justitie heeft reeds bevestigd dat bij het beantwoorden van de vraag of een project uit hoofde van die richtlijn het voorwerp van een MEB dient uit te maken, veel belang moet worden gehecht aan het effect op kwetsbare natuurgebieden (zie bijlage I, punt 4).

Bovenvermelde elementen kunnen in de volgende tabel worden samengevat.

Status van het gebied	vGCB	GCB	SBZ-H
Uiterste termijn volgens de richtlijn	juni 1995	juni 1998	juni 2004
Toepasselijkheid van de bepalingen van artikel 6	Facultatief voor artikel 6, leden 1, 2, 3 en 4; maatregelen ter voorkoming van verslechtering van de milieukwaliteit noodzakelijk	artikel 6, leden 2, 3 en 4 bindend	artikel 6, leden 1, 2, 3 en 4 bindend

Zodra de communautaire lijst is vastgesteld zal elke onduidelijkheid ten aanzien van de vraag, welke gebieden krachtens de richtlijn moeten worden beschermd, zijn weggenomen en komt het advies inzake provisionaire beschermingsmaatregelen te vervallen.

Wat betreft de bescherming van gebieden uit hoofde van Richtlijn 92/43/EEG kan men verdedigen dat — met name na het verstrijken van de termijn voor de vaststelling van een communautaire lijst op 10 juni 1998 — op de lidstaten de verplichting rust om op zodanige wijze te handelen dat de doelstellingen van de richtlijn niet in gevaar worden gebracht. Ook bij het ontbreken van een communautaire lijst is het wenselijk dat de autoriteiten van de lidstaten tenminste geen activiteiten ondernemen die ertoe kunnen leiden dat de kwaliteit van een op de nationale lijst geplaatst gebied afneemt. In de gevallen waarin nog geen volledige nationale lijst werd ingediend, geldt hetzelfde advies ten aanzien van gebieden waarvan in het licht van de wetenschappelijke criteria van de richtlijn zonder meer duidelijk is dat zij op de nationale lijst horen te worden geplaatst.

2. Artikel 6 lid 1

Verduidelijking van de begrippen
Instandhoudingsmaatregelen, Wettelijke,
bestuursrechtelijke of op een overeenkomst
berustende maatregelen en Beheersplannen

2.1. TEKST

„De lidstaten treffen voor de speciale beschermingszones de nodige instandhoudingsmaatregelen; deze behelzen zo nodig passende specifieke of van ruimtelijke-ordeningsplannen deel uitmakende beheersplannen en passende wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen, die beantwoorden aan de ecologische vereisten van de typen natuurlijke habitats van bijlage I en de soorten van bijlage II die in die gebieden voorkomen.“

2.2. WERKINGSSFEER

Artikel 6, lid 1, omschrijft de algemene beschermingsregeling die door de lidstaten met betrekking tot de speciale beschermingszones (SBZ-H, volgens art. 7) moet worden ingesteld.

Artikel 6, lid 1:

- voorziet in **positieve** maatregelen, met inbegrip van beheersplannen en wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen, die erop gericht zijn de algemene doelstelling van de richtlijn te realiseren. In dit opzicht verschilt artikel 6, lid 1, van de overige drie leden van artikel 6, die voorzien in preventieve maatregelen die gericht zijn op de vermindering van kwaliteitsvermindering, verstoring en aanzienlijke milieueffecten in de „Natura 2000“-gebieden;
- doet dienst als een beknopte **referentie** die het kader omschrijft waarbinnen artikel 6 als geheel moet worden geduid: voor een goed begrip van de structuur en de betekenis van de overige drie leden van artikel 6 is het nodig dat men zich vooraf de geest en strekking van lid 1 eigen heeft gemaakt;
- voorziet in een algemene instandhoudingsregeling die van toepassing is op **alle** SBZ-H van het „Natura 2000“-netwerk, zonder enige uitzondering, op alle natuurlijke typen van habitats van bijlage I en op alle soorten van bijlage II die in die gebieden worden aangetroffen, met uitzondering van die welke in het „Natura 2000“-standaard-gegevensformulier als „aanwezig maar verwaarloosbaar“ werden aangemerkt (zie punt 4.5.3);
- betreft de **SBZ-H in het bijzonder**: artikel 6, lid 1, is in tegenstelling tot de leden 2 tot en met 4 niet van toepassing op SBZ-V. De wetgever heeft zodoende voorzien in:
  - een stelsel van speciale instandhoudingsmaatregelen voor uit hoofde van de vogelrichtlijn aangewezen **SBZ** (SBZ-V) ⁽¹⁰⁾, overeenkomstig artikel 4, leden 1 en 2 van die richtlijn;
  - een stelsel van instandhoudingsmaatregelen voor uit hoofde van de habitatrichtlijn aangewezen **SBZ** (SBZ-H) ⁽¹¹⁾, overeenkomstig artikel 6, lid 1, van de habitatrichtlijn;
- dient te worden gelezen in samenhang met artikel 2, lid 3, dat bepaalt: „In de [...] maatregelen wordt rekening gehouden met de vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied, en met de regionale en lokale bijzonderheden“.

16

17

De lidstaten zijn ertoe gehouden, voor alle SBZ-H instandhoudingsmaatregelen uit te werken. Dat zijn positieve maatregelen die gelden voor alle natuurlijke typen van habitats van bijlage I en alle soorten van bijlage II die in die gebieden voorkomen, met uitzondering van die welke volgens het „Natura 2000“ standaard gegevensformulier slechts in verwaarloosbare mate aanwezig zijn.

2.3. WAT DIENEN „DE NODIGE INSTANDHOUDINGSMAATREGELEN“ TE BEHELZEN?

2.3.1. Het begrip „instandhouding“

De term „instandhouding“ wordt gebruikt in de zesde overweging van de richtlijn, die luidt: „Overwegende dat er speciale beschermingszones moeten worden aangewezen om volgens een welbepaald tijdschema een coherent Europees ecologisch netwerk tot stand te brengen, teneinde het herstel of de handhaving van de natuurlijke habitats en soorten van communautair belang in een gunstige staat van instandhouding te waar-

⁽¹⁰⁾ Zie voetnoot 9 a.u.b.

⁽¹¹⁾ Zie voetnoot 9 a.u.b.

borgen”, en in de achtste overweging, die luidt: „Overwegende dat in elke aangewezen zone, gelet op de instandhoudingsdoelstellingen, de nodige maatregelen in de praktijk moeten worden gebracht”.

Het begrip wordt vervolgens in artikel 1, onder a, van de richtlijn als volgt omschreven: „a) *instandhouding*: een geheel van maatregelen die nodig zijn voor het behoud of herstel van natuurlijke habitats en populaties van wilde dier- en plantensoorten in een gunstige staat van instandhouding als bedoeld in de letters e en i”.

De lidstaten moeten de instandhoudingsmaatregelen vaststellen die nodig zijn voor het realiseren van het algemene doel van de richtlijn als omschreven in artikel 2, lid 1: „Deze richtlijn heeft tot doel bij te dragen tot het waarborgen van de biologische diversiteit door het instandhouden van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna op het Europese grondgebied van de lidstaten waarop het Verdrag van toepassing is”. Er bestaat derhalve een **verplichting om een bepaald resultaat te behalen**.

In artikel 2, lid 2, wordt nader gepreciseerd welke de doelstellingen zijn van de maatregelen die uit hoofde van de richtlijn moeten worden genomen: „De [...] genomen maatregelen beogen de natuurlijke habitats en de wilde dier- en plantensoorten van communautair belang in een gunstige staat van instandhouding te behouden of te herstellen”. In die maatregelen wordt, overeenkomstig artikel 2, lid 3, „rekening gehouden met de vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied, en met de regionale en lokale bijzonderheden”.

Artikel 3 verduidelijkt dat „Natura 2000” een netwerk is „dat bestaat uit gebieden met in bijlage I genoemde typen natuurlijke habitats en habitats van in bijlage II genoemde soorten”, dat moet garanderen dat het in artikel 2, lid 2, omschreven doel wordt gerealiseerd.

De „nodige instandhoudingsmaatregelen” zijn er derhalve op gericht, de natuurlijke typen van habitats en de soorten van communautair belang in een „gunstige staat van instandhouding” te bewaren. Die maatregelen hangen samen met het algemene doel van de richtlijn, dat geldt voor het „Natura 2000”-netwerk als omschreven in artikel 3.

Of het in artikel 2, lid 1, omschreven doel wordt gerealiseerd, is grotendeels afhankelijk van de instandhoudingsmaatregelen die de lidstaten dienen te nemen om de natuurlijke typen van habitats en planten- en diersoorten in een gunstige staat van instandhouding te behouden of te herstellen. Die maatregelen worden ten uitvoer gelegd in het kader van het in artikel 3, lid 1, omschreven „Natura 2000”-netwerk, rekening houdend met economische, sociale en culturele eisen en regionale en lokale bijzonderheden.

2.3.2. De „staat van instandhouding”

Het begrip „staat van instandhouding” wordt omschreven in artikel 1 van de richtlijn.

- Voor *natuurlijke habitats* omschrijft artikel 1, onder e, de staat van instandhouding als „de som van de invloeden die op het betrokken natuurlijke habitat en de daar voorkomende typische soorten inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de natuurlijke verspreiding, de structuur en de functies van dit habitat of die van invloed kunnen zijn op het voortbestaan op lange termijn van de betrokken typische soorten [...]”;
- Voor *soorten* omschrijft artikel 1, onder i, de staat van instandhouding als „het effect van de som van de invloeden die op de betrokken soort inwerken en op lange termijn een verandering kunnen bewerkstelligen in de verspreiding en de grootte van de populaties van die soort [...]”.

De lidstaat moet derhalve rekening houden met alle milieufactoren (lucht, water, bodem, areaal) die van invloed zijn op de in het gebied voorkomende habitats en soorten.

Ook het begrip *gunstige staat van instandhouding* wordt voor natuurlijke habitats in artikel 1, onder e, en voor soorten in artikel 1, onder i, omschreven.

- Voor een *natuurlijk habitat* is de staat van instandhouding gunstig wanneer:

- „het natuurlijke verspreidingsgebied van het habitat en de oppervlakte van dit habitat binnen dat gebied stabiel zijn of toenemen, en
- de voor behoud op lange termijn nodige specifieke structuur en functies bestaan en in de afzienbare toekomst vermoedelijk zullen blijven bestaan, en
- de staat van instandhouding van de voor dit habitat typische soorten gunstig is.”

— Voor een soort is de staat van instandhouding gunstig wanneer:

- „uit populatiedynamische gegevens blijkt dat de betrokken soort nog steeds een levensvatbare component is van het natuurlijke habitat waarin zij voorkomt, en dat vermoedelijk op lange termijn zal blijven, en
- het natuurlijke verspreidingsgebied van die soort niet kleiner wordt of binnen afzienbare tijd lijkt te zullen worden, en
- er een voldoende groot habitat bestaat en waarschijnlijk zal blijven bestaan om de populaties van die soort op lange termijn in stand te houden”.

Of een natuurlijk habitat of soort zich in een gunstige staat van instandhouding bevindt, moet volgens artikel 1, onder e en i, worden geëvalueerd met betrekking tot het hele natuurlijke areaal, dit wil zeggen in een biogeografisch perspectief en dus op het niveau van het „Natura 2000”-netwerk. Aangezien de ecologische samenhang van het netwerk evenwel afhangt van de bijdrage van ieder afzonderlijk gebied en dus ook van de staat van instandhouding van de typen van habitats en soorten die daar worden aangetroffen, zal een beoordeling van de staat van instandhouding op het niveau van het gebied altijd noodzakelijk blijven.

De staat van instandhouding van de natuurlijke typen van habitats en soorten die in een bepaald gebied voorkomen, wordt beoordeeld aan de hand van een reeks criteria die in artikel 1 van de richtlijn worden omschreven. Die beoordeling geschiedt zowel op het niveau van het individuele gebied als op netwerkniveau.

18

19

2.3.3. De ecologische vereisten

Artikel 6, lid 1, specificceert dat de noodzakelijke instandhoudingsmaatregelen dienen te beantwoorden „aan de ecologische vereisten van de typen natuurlijke habitats van bijlage I en de soorten van bijlage II die in die gebieden voorkomen”. Het is derhalve in het licht van de ecologische vereisten van de natuurlijke typen van habitats en de soorten dat de lidstaten hun instandhoudingsmaatregelen dienen vast te stellen.

Hoewel de richtlijn geen definitie van „ecologische vereisten” bevat, blijkt uit de context en de in artikel 6, lid 1, omschreven doelstellingen dat daaronder alle ecologische — zowel abiotische als biotische — vereisten worden verstaan waaraan moet worden voldaan opdat een gunstige staat van instandhouding van de betrokken typen van habitats en soorten wordt gegarandeerd, met inbegrip van de relaties van die habitats en soorten met het milieu (lucht, water, bodem, vegetatie enz.).

Omschrijving van deze vereisten is gebaseerd op wetenschappelijke kennis. Zij kunnen niet anders dan per geval worden omschreven, afhankelijk van het type natuurlijke habitats van bijlage I, de soorten van bijlage II en het betrokken gebied. Deze kennis is onontbeerlijk, wil men specifiek op de betrokken habitats en soorten toegesneden instandhoudingsmaatregelen uitwerken.

De ecologische vereisten kunnen niet alleen van soort tot soort, maar voor dezelfde soort ook van gebied tot gebied verschillen.

Zo stellen de in bijlage II van de richtlijn genoemde vleermuizen andere ecologische vereisten gedurende hun winterslaap (wanneer zij in rusttoestand vertoeven in ondergrondse ruimten, mijnschachten of woningen) dan gedurende hun activiteitsperiode (die begint wanneer zij in de lente hun winterkwartieren verlaten en weer op insectenjacht gaan).

Voor de in bijlage II opgenomen kamsalamander (*Triturus cristatus*) variëren de ecologische vereisten in de loop van de levenscyclus. Deze soort overwintert in holten en spleten in de bodem en legt in de lente en het begin van de zomer haar eieren in poelen. Zij verlaat vervolgens het water en vertoeft gedurende de zomer en de herfst op het land. Dezelfde soort stelt dus, naar gelang van de biotoop (aquatisch of terrestrisch), verschillende ecologische vereisten.

Het vaststellen van de ecologische vereisten van de natuurlijke typen van habitats van bijlage I en de soorten van bijlage II die in de betrokken gebieden voorkomen, valt onder de **verantwoordelijkheid van de lidstaten**. Die kunnen desgewenst hun kennis terzake uitwisselen en kunnen daarbij de steun krijgen van de Europese Commissie en het Europees Milieuagentschap (Europees Thematisch Centrum voor natuurbehoud).

De instandhoudingsmaatregelen dienen te beantwoorden aan de ecologische vereisten van de natuurlijke typen van habitats van bijlage I en de soorten van bijlage II die in het betrokken gebied worden aangetroffen. De ecologische vereisten die met betrekking tot deze natuurlijke typen van habitats en soorten in aanmerking moeten worden genomen, betreffen alle ecologische behoeften waarin moet worden voorzien om een gunstige staat van instandhouding te garanderen. Zij kunnen niet anders dan per geval en op de basis van wetenschappelijke informatie worden omschreven.

2.4. WELKE VORM KUNNEN „DE NODIGE INSTANDHOUDINGSMAATREGELEN” AANNEMEN?

Er bestaan ten minste twee soorten instandhoudingsmaatregelen: „*passende wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen*” en „*zo nodig*”, „*passende beheersplannen*”.

2.4.1. Beheersplannen

De noodzakelijke instandhoudingsmaatregelen omvatten „*zo nodig passende specifieke of van ruimtelijke-ordeningsplannen deel uitmakende beheersplannen*”. Dergelijke beheersplannen dienen betrekking te hebben op alle te verwachten activiteiten; op onvoorziene nieuwe activiteiten zijn de leden 3 en 4 van artikel 6 van toepassing.

De woorden „zo nodig” geven aan dat beheersplannen niet altijd noodzakelijk zijn. Indien een lidstaat ervoor kiest, gebruik te maken van beheersplannen, zal het vaak zinvol zijn om die plannen vast te stellen alvorens de andere in artikel 6, lid 1, genoemde maatregelen en met name op een overeenkomst berustende maatregelen worden getroffen.

Op een overeenkomst berustende maatregelen zullen in vele gevallen de relaties regelen tussen de bevoegde instanties en individuele landeigenaren, en beperkt blijven tot individuele landeigendommen die meestal kleiner zijn dan het te beschermen gebied. In dergelijke gevallen biedt een op het hele gebied gericht beheersplan een ruimer kader dat een uitstekend vertrekpunt kan vormen voor specifieke contractueel omschreven maatregelen.

Die beheersplannen moeten „*passend*” zijn en „*specifiek*” zijn toegesneden op de gebieden in kwestie, met andere woorden georiënteerd zijn op de gebieden van het „Natura 2000”-netwerk, **of** „*deel uitmaken van ruimtelijke-ordeningsplannen*”. Laatstgenoemde bepaling is in overeenstemming met het beginsel van de integratie van milieuaspecten in de andere takken van het communautaire beleid. Die integratie moet bijdragen tot de in artikel 3, lid 1, genoemde coherentie van het netwerk. Het kan hoe dan ook noodzakelijk

zijn, artikel 6, lid 3, toe te passen op aspecten van het beheersplan die geen verband houden met op instandhouding gericht beheer (zie commentaar bij artikel 6, lid 3, in punt 4.3.3).

Hoewel het onmogelijk is, de specifieke inhoud van de beheersplannen nader te omschrijven, wordt in bijlage II van dit document een reeks belangrijke aspecten opgesomd die bij het opstellen van dergelijke plannen aan de orde kunnen komen. Bijlage IIa bevat voorts een indicatieve lijst van Life-Natuur-projecten die hebben geresulteerd in beheersplannen of andere, op de instandhouding van gebieden gerichte wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen (zie verder).

De lidstaten kunnen beheersplannen vaststellen, die voorrang hebben op andere categorieën beheersmaatregelen. Dergelijke plannen zijn niet altijd noodzakelijk, maar indien er gebruik van wordt gemaakt, moet daarin rekening worden gehouden met de bijzondere kenmerken van het gebied in kwestie en alle voorzienbare activiteiten. De beheersplannen kunnen op zichzelf staan of deel uitmaken van ruimtelijke-orderingsplannen.

2.4.2. Wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen

De kwalificering „zo nodig” heeft alleen betrekking op de beheersplannen en niet op de wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen. Dit wil zeggen dat ook lidstaten die een beheersplan als overbodig beschouwen, verplicht zijn om dergelijke maatregelen te treffen.

De onderverdeling in drie categorieën maatregelen moet in ruime zin worden geïnterpreteerd. Een brede scala van maatregelen kan als passend worden beschouwd om de doelstelling van de richtlijn te realiseren. In beginsel gaat het om maatregelen met een positief effect, maar in uitzonderlijke gevallen kan het gaan om maatregelen die geen ingreep vereisen. Voorts gaat het daarbij niet noodzakelijk om nieuwe maatregelen: indien bestaande maatregelen voldoening schenken, kan daarmee worden volstaan.

20

21

Wat betreft de maatregelen die een positieve ingreep behelzen, vormen de *milieumaatregelen in de landbouw en de bosbouw* een goed voorbeeld van de manier waarop, overeenkomstig artikel 2, lid 3, met sociaal-economische eisen rekening kan worden gehouden.

1. *Milieumaatregelen in de landbouw*: voor bepaalde door de mens gecreëerde, halfnatuurlijke typen van habitats van bijlage I (bv. hooi- en weilanden) en de in die habitats voorkomende soorten van bijlage II zullen overeenkomsten met landbouwers in het kader van de nieuwe verordening inzake plattelandontwikkeling ⁽¹²⁾ in de meeste gevallen een afdoende contractuele basis vormen voor de handhaving van een gunstige staat van instandhouding van de betrokken typen van habitats en soorten.
2. *Milieumaatregelen in de bosbouw*: als voorbeeld van een passende maatregel kan worden gedacht aan de deelneming van een bosbouwbedrijf aan een certificatieregeling die garandeert dat de geëxploiteerde bossen in een gunstige staat van instandhouding worden gehandhaafd.

In dit perspectief kunnen alle relevante EU-financieringsmechanismen (bv. Life en de fondsen voor plattelandontwikkeling en regionale ontwikkeling) worden gezien als potentiële instrumenten voor het ten uitvoer leggen van deze maatregelen.

Het staat de lidstaten vrij te bepalen of zij zich van wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen, dan wel van beheersplannen, wensen te bedienen. Dit is in overeenstemming met

⁽¹²⁾ Verordening (EG) nr. 1257/1999 van de Raad van 17 mei 1999, PB L 160 van 26.6.1999, blz. 80.

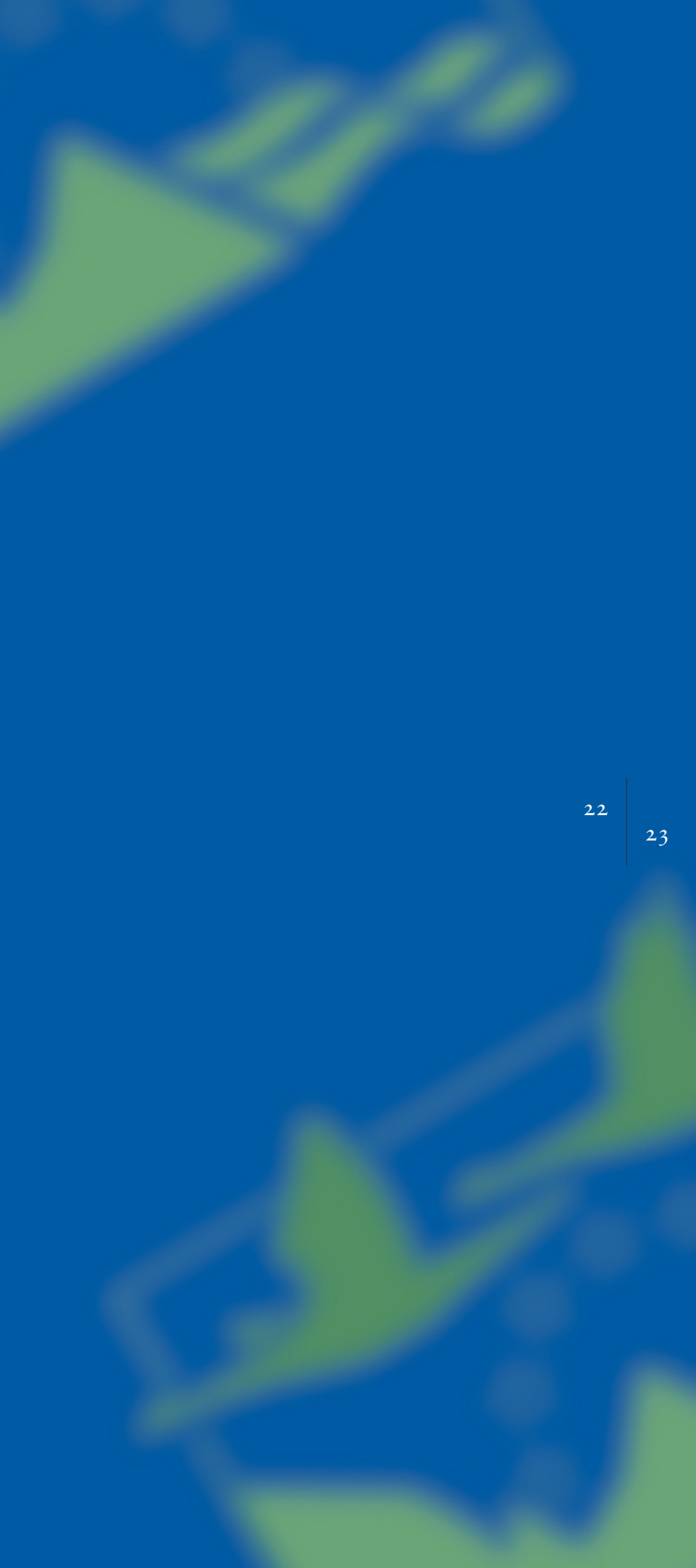
het subsidiariteitsbeginsel. Wel is het zo dat de lidstaten ten minste één van de drie soorten maatregelen — wettelijke maatregelen, bestuursrechtelijke maatregelen en/of overeenkomsten — moeten toepassen.

Er bestaat geen rangorde tussen deze drie categorieën beheersmaatregelen. Het staat de lidstaten dus vrij, met betrekking tot een „Natura 2000“-gebied slechts één soort maatregelen (bv. uitsluitend overeenkomsten) of een combinatie van maatregelen (bv. een combinatie van wettelijke en op overeenkomsten gebaseerde maatregelen, afhankelijk van de nagestreefde instandhoudingsdoelstellingen met betrekking tot de in het gebied aangetroffen natuurlijke typen van habitats van bijlage I en soorten van bijlage II) te gebruiken. Voorts kunnen de lidstaten, naast de gekozen verplichte maatregelen, desgewenst beheersplannen vaststellen en ten uitvoer leggen.

Van de drie categorieën maatregelen wordt gezegd dat zij „passend“ dienen te zijn. Deze kwalificering wordt in de richtlijn niet nader omschreven. In het geval van artikel 6, lid 1, vallen zowel de wettelijke als de bestuursrechtelijke als de op een overeenkomst berustende maatregelen onder het begrip „instandhoudingsmaatregelen“. De toevoeging van het woord „passend“ heeft geen andere bedoeling dan de lidstaten te herinneren aan de verplichting door gekozen maatregelen, ongeacht hun aard, de algemene doelstellingen van de richtlijn in acht te nemen.

Indien een lidstaat bijvoorbeeld kiest voor op overeenkomsten berustende maatregelen, is hij er in elk geval toe gehouden op duurzame wijze te voorzien in de noodzakelijke instandhoudingsmaatregelen die beantwoorden aan „de ecologische vereisten van de typen natuurlijke habitats van bijlage I en de soorten van bijlage II die in die gebieden voorkomen“, in overeenstemming met het algemene doel van de richtlijn als omschreven in artikel 2, lid 1.

De lidstaten zijn ertoe gehouden, met betrekking tot de SBZ-H de passende wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen te treffen. Die maatregelen dienen, overeenkomstig artikel 2, lid 3, rekening te houden met sociaal-economische eisen. Zij moeten a) beantwoorden aan de ecologische eisen van de natuurlijke typen van habitats van bijlage I en de soorten van bijlage II die in ieder gebied voorkomen, en b) ervoor zorgen dat het algemene doel van de richtlijn, te weten het behoud of herstel van een gunstige staat van instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde dier- en plantensoorten van communautair belang, wordt gerealiseerd.

3. Artikel 6 lid 2

Verduidelijking van de begrippen Verslechtering,
Verstoring en Significant effect

3.1. TEKST

„De lidstaten treffen passende maatregelen om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in de speciale beschermingszones niet verslechtert en er geen storende factoren optreden voor de soorten waarvoor de zones zijn aangewezen voorzover die factoren, gelet op de doelstellingen van deze richtlijn een significant effect zouden kunnen hebben.“

3.2. WERKINGSFEER

Het uitgangspunt voor dit artikel vormt het *preventiebeginsel*: „De lidstaten treffen passende maatregelen om **te vermijden** dat de kwaliteit van de... habitats... in de speciale beschermingszones verslechtert en er storende factoren optreden...”.

Deze maatregelen reiken verder dan de gewone beheersmaatregelen die nodig zijn om de instandhouding te garanderen, aangezien deze reeds in artikel 6, lid 1, aan de orde waren. Het gebruik van de uitdrukkingen „te vermijden” en „een significant effect zouden kunnen hebben” benadrukt het anticiperend karakter van de te nemen maatregelen. Het is dus niet toegestaan, met het nemen van maatregelen te wachten tot de verslechtering of verstoring heeft plaatsgevonden (zie onder punt 4.4.2 de interpretatie van „kan hebben” in artikel 6, lid 3).

De juiste interpretatie van dit artikel is, dat van de lidstaten wordt verlangd dat zij alle passende acties ondernemen die redelijkerwijs van hen mogen worden verwacht om te garanderen dat zich geen significante verslechtering of verstoring voordoet.

De werkingssfeer van dit lid is ruimer dan die van de leden 3 en 4, die uitsluitend betrekking hebben op plannen en projecten waarvoor een vergunning is vereist. Dit lid is eveneens van toepassing op de uitoefening van activiteiten waarvoor niet noodzakelijk een voorafgaande toestemming is vereist, zoals landbouw of visserij.

Artikel 6, lid 2:

- is in de speciale beschermingszones (SBZ-H/V) **permanent** van toepassing. Het geldt voor activiteiten en gebeurtenissen in het verleden, het heden en de toekomst. (In het geval van een accidentele lozing van toxische stoffen die consequenties heeft voor een wetland, bijvoorbeeld, houdt dit artikel in dat alle preventiemaatregelen zouden moeten zijn genomen om een dergelijke lozing, zelfs op aanzienlijke afstand van het wetland, te vermijden). Indien een reeds bestaande activiteit in een SBZ-H/V een verslechtering van de kwaliteit van de natuurlijke habitats of een verstoring van de soorten veroorzaakt waarvoor dat gebied werd aangewezen, moeten met betrekking daartoe overeenkomstig artikel 6, lid 1, de nodige instandhoudingsmaatregelen worden genomen. Dit kan betekenen dat in voorkomend geval een einde wordt gemaakt aan de negatieve effecten, hetzij door stopzetting van de activiteit, hetzij door het nemen van verzachtende maatregelen, eventueel met inbegrip van economische compensaties;
- **betreft niet uitsluitend opzettelijke handelingen**, maar evengoed toevallige gebeurtenissen (branden, overstromingen enz.) voorzover zij voorspelbaar zijn. Wat rampen betreft, houdt dit alleen de verplichting in om (pertinente) voorzorgsmaatregelen te nemen die het risico van dergelijke rampen, vanuit het perspectief van de doelstellingen van de richtlijn, beperken.

De wetgever heeft de bedoeling gehad, de verantwoordelijkheid van de lidstaten in zekere opzichten te *beperken*.

- *Beperking in de ruimte*. De maatregelen betreffen uitsluitend de soorten en habitats die voorkomen „in de speciale beschermingszones”. Anderzijds kan het noodzakelijk zijn, maatregelen ten uitvoer te leggen buiten de SBZ-H/V, namelijk indien processen die zich buiten de SBZ-H/V afspelen, van invloed zijn op de soorten en habitats binnen de SBZ-H/V. Het artikel zegt namelijk niet dat de maatregelen in de SBZ-H/V moeten worden **getroffen**, maar dat effecten in de SBZ-H/V moeten worden **vermeden**.
- *Beperking wat betreft de betrokken habitats en soorten*. De passende maatregelen betreffen uitsluitend de habitats en soorten „waarvoor de zones zijn aangewezen”. De habitats en soorten waarop de te nemen maatregelen betrekking dienen te hebben, zijn met name die welke in het „Natura 2000” -standaardgegevensformulier worden genoemd (zie de punten 2.2 en 4.5.3). Het is dus niet de bedoeling algemene natuurbehoudsmaatregelen te nemen, maar wel maatregelen die specifiek zijn toegesneden op de soorten en habitats die de reden voor de aanwijzing van de SBZ-H/V hebben gevormd. Wat als verstoring en/of verslechtering moet worden beschouwd, hangt dus af van de informatie die door de lidstaat werd medegedeeld en die werd gebruikt om de coherentie van het netwerk voor de betrokken soorten en habitats te garanderen.

De lidstaten dienen preventieve maatregelen te nemen om de kwaliteitsverslechtering en de verstoringen te vermijden die het gevolg zijn van voorspelbare gebeurtenissen. Die maatregelen gelden uitsluitend voor de soorten en habitats waarvoor ieder gebied werd aangewezen, maar dienen zo nodig ook buiten dat gebied ten uitvoer te worden gelegd.

3.3. MAAKT HET, OP HET STUK VAN DE TE NEMEN MAATREGELLEN, ENIG VERSCHIL OF HET GAAT OM KWALITEITSVERSLICHTERING OF VERSTORING?

Wat de *verstoring van soorten* betreft, preciseert artikel 6, lid 2, dat passende maatregelen moeten worden getroffen om deze te vermijden „*voorzover [de storende] factoren, gelet op de doelstellingen van deze richtlijn, een significant effect zouden kunnen hebben*“.

De bedoelde verstoring dient relevant te zijn (d.w.z. consequenties te hebben) voor de staat van instandhouding van de soort of het habitat, gelet op de doelstellingen van de richtlijn. Het is dus in het licht van deze **doelstellingen** dat de lidstaat dient te bepalen of een verstoring significant is of niet.

Wat daarentegen de *verslechtering van de kwaliteit van habitats* betreft, wordt het verband met de doelstellingen van de richtlijn in de tekst van de richtlijn niet uitdrukkelijk gelegd. Er wordt alleen gezegd dat verslechtering van de kwaliteit van de habitats moet worden vermeden. Alle uit hoofde van deze richtlijn genomen maatregelen moeten evenwel in overeenstemming zijn met de doelstellingen van de richtlijn, alsook met het evenredigheidsbeginsel. De verslechtering van de kwaliteit van habitats dient dus ook te worden geëvalueerd in het licht van de doelstellingen van de richtlijn. Het is trouwens duidelijk dat „verslechtering“ niet in absolute zin zou kunnen worden vastgesteld zonder gebruikmaking van een maatstaf. Zoals hieronder wordt uiteengezet, maakt het leggen van een verband tussen het begrip „verslechtering“ en de doelstellingen van de richtlijn het mogelijk, aan de hand van artikel 1 van de richtlijn de grenzen te omschrijven van wat als „verslechtering“ moet worden aangemerkt.

Verstoring en kwaliteitsverslechtering moeten worden geëvalueerd in het licht van de doelstellingen van de richtlijn.

3.4. IN WELKE OMSTANDIGHEDEN DIENEN DE LIDSTATEN MAATREGELLEN TE TREFFEN?

Wat de aanvaardbaarheidsgrens voor verslechtering van de kwaliteit van de habitats respectievelijk verstoring van een soort betreft, wordt in de richtlijn ogenschijnlijk een onderscheid gemaakt:

- Een *verstoring* dient **significant** te zijn (een zekere mate van verstoring wordt aanvaardbaar geacht). Voorts is het niet noodzakelijk aan te tonen dat er zich werkelijk een significant effect zal voordoen: alleen al de kans dat een dergelijk effect optreedt („...zouden kunnen hebben...“) volstaat om corrigerende maatregelen te treffen. Een en ander is in overeenstemming met het preventie- en het verzorgingsbeginsel.
- In het geval van een *kwaliteitsverslechtering* heeft de wetgever niet uitdrukkelijk in een dergelijke beoordelingsmarge voorzien. Dat neemt niet weg dat er enige speelruimte bestaat bij de bepaling van wat als verslechtering dient te gelden (zie verder).

„Kwaliteitsverslechtering“ is de fysische aantasting van een habitat. Zij kan rechtstreeks worden geëvalueerd aan de hand van een reeks indicatoren (zie verder), bijvoorbeeld een afname van het areaal of een ongunstige wijziging van de kenmerken van het habitat.

Verstorings daarentegen zijn niet rechtstreeks van invloed op de fysische milieuomstandigheden. Significante verstoringen kunnen echter veranderingen in de fysische parameters veroorzaken die hetzelfde effect hebben als een verslechtering. Verstoringen die ernstig („significant”) genoeg zijn om dit soort veranderingen teweeg te brengen, kunnen op dezelfde wijze als verslechtingen worden geëvalueerd, dit wil zeggen aan de hand van indicatoren van de staat van instandhouding (zie verder).

Verstorings worden op dezelfde wijze geëvalueerd als verslechtingen, voorzover zij veranderingen in de indicatoren van de staat van instandhouding van beschermde soorten veroorzaken die erop wijzen dat die staat van instandhouding in ongunstige zin evolueert.

3.5. WANNEER MOETEN MAATREGELEN TEGEN VERSTORING EN KWALITEITSVERSLICHTERING WORDEN GENOMEN?

Vooraf moet erop worden gewezen dat de maatregelen **passend** moeten zijn. Dit betekent dat zij de belangrijkste doelstelling van de richtlijn moeten helpen realiseren, dit wil zeggen bijdragen tot een gunstige staat van instandhouding van de betrokken habitats en soorten, **rekening houdend** „met de vereisten op economisch, sociaal en cultureel gebied, en met de regionale en lokale bijzonderheden”.

De onderlinge samenhang van de overwegingen en de artikelen van de richtlijn vormen de achtergrond waartegen de door de lidstaten genomen maatregelen op hun „*gepastheid*” moeten worden beoordeeld (zie punt 2.3).

Zoals uiteengezet in punt 3.4, moeten verstoring en kwaliteitsverslechtering worden beoordeeld in het licht van het begrip instandhouding, rekening houdend met het feit dat het „Natura 2000”-netwerk overeenkomstig artikel 3, lid 1, bestaat uit **gebieden** en ervoor moet zorgen dat de betrokken natuurlijke typen van habitats en habitats van soorten in hun natuurlijk verspreidingsgebied in een **gunstige staat van instandhouding** worden behouden.

De gunstige staat van instandhouding, als omschreven in artikel 1 van de richtlijn, kan als maatstaf worden gebruikt bij de vaststelling van de mate van verstoring en kwaliteitsverslechtering die verenigbaar is met de doelstellingen van de richtlijn, en bij de beantwoording van de vraag of de passende maatregelen correct ten uitvoer worden gelegd (zie verder).

De staat van instandhouding van een habitat of soort in een bepaald gebied moet worden beoordeeld in het licht van de bijdrage die dat gebied levert tot de ecologische samenhang van het netwerk, dus:

- hetzij ten opzichte van de begintoestand op het moment dat de gegevens met betrekking tot het gebied op het „Natura 2000”-standaardgegevensformulier (zie punt 4.5.3) werden ingediend, indien de staat van instandhouding op dat moment gunstig was;
- hetzij ten opzichte van de doelstellingen inzake verbetering van de staat van instandhouding welke op het moment van de totstandbrenging van het netwerk werden medegedeeld. Het is immers niet meer dan logisch dat een lidstaat, indien hij zich genoodzaakt ziet de aanwijzing voor te stellen van habitats die in een ongunstige staat van instandhouding verkeren, ook doelstellingen formuleert wat betreft het herstel van die habitats met het oog op het duurzaam behoud ervan. Wanneer de Gemeenschap financiële middelen ter beschikking stelt voor de verbetering van de staat van instandhouding van een habitat of soort in een gebied, is het met die verbeterde staat van instandhouding dat rekening moet worden gehouden.

In ieder gebied dient de staat van instandhouding in overeenstemming te zijn met de natuurlijke dynamiek van de betrokken habitats en soorten. In dit verband moet met nadruk worden gewezen op het belang van de *monitoring* van de staat van instandhouding van habitats en soorten waarin artikel 11 van de richtlijn voorziet.

Kwaliteitsverslechtering en verstoring worden beoordeeld in het licht van de staat van instandhouding van de betrokken soorten en habitats. Voor ieder gebied moet de vraag, in welke mate een gunstige staat van instandhouding werd gehandhaafd, worden beantwoord in het licht van de begintoestand als beschreven in het „Natura 2000“-standaardgegevensformulier zoals het werd ingediend toen het gebied werd voorgesteld voor aanwijzing of selectie, en zulks overeenkomstig de bijdrage die het gebied levert aan de ecologische samenhang van het netwerk. De inhoud van laatstgenoemd begrip wordt op dynamische wijze bepaald door de evolutie van de staat van instandhouding van het habitat of de soort.

3.6. INDICATOREN VAN VERSTORING EN KWALITEITSVERSLICHTERING

De mate van verstoring en kwaliteitsverslechtering — begrippen die op zich goed omschreven zijn — moet door de lidstaat worden beoordeeld, en wel enerzijds in het licht van de algemene staat van instandhouding van de betrokken soort of habitat (op biogeografisch niveau) en anderzijds in het licht van de plaatselijke omstandigheden (op het niveau van het gebied zelf). In het algemeen wordt voor ieder gebied de verstoring of verslechtering geval per geval geëvalueerd, aan de hand van de betekenis die aan de verandering van de numerieke waarde van bepaalde indicatoren wordt gehecht (zie verder). Daarbij wordt rekening gehouden met a) de staat van instandhouding van het betrokken natuurlijke habitat of soort, en b) de bijdrage van het gebied tot de coherentie van het „Natura 2000“-netwerk.

3.6.1. Verslechtering van de kwaliteit van habitats

Onder „verslechtering“ wordt de fysische aantasting van een habitat verstaan. Uit de omschrijving van „staat van instandhouding“ (artikel 1, onder e — zie punt 2.3) volgt dat de lidstaat rekening moet houden met alle invloeden op het milieu in de habitats in kwestie (beschikbare ruimte, water, lucht, bodem). Indien die invloeden ertoe leiden dat de staat van instandhouding van het habitat minder gunstig wordt dan hij voorheen was, concludeert men dat een verslechtering is opgetreden.

Om deze verslechtering in te schalen in het licht van de doelstellingen van de richtlijn, kan men zich baseren op de definitie van *gunstige staat van instandhouding van een natuurlijke habitat* als omschreven in artikel 1, e, en met name op de volgende factoren.

— „Het **natuurlijke verspreidingsgebied** van het habitat en de **oppervlakte** van dit habitat binnen dat gebied **zijn stabiel of nemen toe.**“

Elke factor die bijdraagt tot een vermindering van de oppervlakte die wordt ingenomen door het natuurlijke habitat waarvoor het gebied werd aangewezen, geldt als een verslechtering. Zo moet het belang van een vermindering van de oppervlakte die door het habitat in kwestie wordt ingenomen, worden geëvalueerd in het licht van de totale oppervlakte van dit habitat in het gebied en overeenkomstig de staat van instandhouding van dit habitat.

— „De voor behoud op lange termijn nodige specifieke structuur en functies bestaan en zullen in de afzienbare toekomst vermoedelijk blijven bestaan.“

Elke verzwakking van de factoren die noodzakelijk zijn voor de instandhouding van de habitats op lange termijn geldt als een verslechtering.

Welke functies voor het behoud van het habitat op lange termijn nodig zijn, hangt natuurlijk af van de aard van het betrokken habitat. (Het zou nuttig zijn, te kunnen beschikken over gemeenschappelijke indicatoren die het mogelijk maken, deze elementen voor ieder type van habitat te evalueren.) De lidstaten dienen op de hoogte te zijn van deze vereisten (op basis van studies, verzameling van gegevens enz.), aangezien

in artikel 6, lid 1, wordt bepaald dat zij maatregelen dienen te treffen „die beantwoorden aan de ecologische vereisten van de typen natuurlijke habitats van bijlage I en de soorten van bijlage II”.

— „De **staat van instandhouding van de** voor dit habitat **typische soorten is gunstig** als bedoeld in letter i” (zie punt 2.3 voor de definitie in artikel 1, onder i).

Verslechtering van de kwaliteit van een habitat treedt op wanneer in een bepaald gebied de door dit habitat ingenomen oppervlakte afneemt of wanneer het met de specifieke structuur en functies die voor de instandhouding van het habitat op lange termijn noodzakelijk zijn, dan wel met de staat van instandhouding van de met dit habitat geassocieerde typische soorten, in dalende lijn gaat in vergelijking met de begintoestand. Deze evaluatie geschiedt in het licht van de bijdrage van het gebied tot de coherentie van het netwerk.

3.6.2. Verstoring van soorten

In tegenstelling tot kwaliteitsverslechtering heeft verstoring geen directe invloed op de fysische kenmerken van een gebied; een verstoring betreft soorten en is vaak in de tijd beperkt (lawaaï, lichtbronnen enz.). Belangrijke parameters zijn derhalve de intensiteit, de duur en de frequentie van verstoringen.

Om significant te zijn moet een verstoring de staat van instandhouding beïnvloeden. De staat van instandhouding van een soort wordt omschreven in artikel 1, onder i (zie punt 2.3).

Teneinde te bepalen of een verstoring „significant” is in het licht van de doelstellingen van de richtlijn, kan gebruik worden gemaakt van de omschrijving van *gunstige staat van instandhouding van een soort* in artikel 1, onder i, waarbij de volgende factoren in aanmerking worden genomen.

— „Uit **populatiodynamische gegevens** blijkt dat de betrokken soort nog steeds een levensvatbare component is van het natuurlijke habitat waarin zij voorkomt, en dat vermoedelijk op lange termijn zal blijven.”

Elke gebeurtenis die bijdraagt tot de afname op lange termijn van de populatieomvang van de betrokken soort in het gebied, kan als een significante verstoring worden aangemerkt.

— „Het **natuurlijke verspreidingsgebied** van die soort **wordt niet kleiner** en lijkt binnen afzienbare tijd niet kleiner te zullen worden.”

Elke gebeurtenis die ertoe bijdraagt dat het verspreidingsgebied van de soort in het gebied kleiner wordt of dreigt te worden, kan als een significante verstoring worden beschouwd.

— „Er bestaat een **voldoende groot habitat** om de populaties van die soort op lange termijn in stand te houden, en dit zal waarschijnlijk blijven bestaan.”

Elke gebeurtenis die ertoe bijdraagt dat de omvang van het habitat van de soort in het gebied kleiner wordt, kan als een significante verstoring worden beschouwd.

Verstoring van een soort in een gebied treedt op wanneer uit populatiodynamische gegevens betreffende die soort in dat gebied blijkt dat de soort het gevaar loopt, in vergelijking met de begintoestand niet langer een levensvatbare component van het natuurlijke habitat te zullen blijven. Deze evaluatie geschiedt in het licht van de bijdrage van het gebied tot de coherentie van het netwerk.

4. Artikel 6 lid 3

Verduidelijking van de begrippen Plan of project,
Significant gevolg, Passende beoordeling,
Instandhoudingsdoelstellingen van een gebied,
Bevoegde instanties, Inspraakmogelijkheden,
Natuurlijke kenmerken van een gebied

4.1. TEKST

„Voor elk plan of project dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het gebied, maar afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor zo'n gebied, wordt een passende beoordeling gemaakt van de gevolgen voor het gebied, rekening houdend met de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied. Gelet op de conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied en onder voorbehoud van het bepaalde in lid 4, geven de bevoegde nationale instanties slechts toestemming voor dat plan of project nadat zij de zekerheid hebben verkregen dat het de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied niet zal aantasten en nadat zij in voorkomend geval inspraakmogelijkheden hebben geboden.“

4.2. WERKINGSFEEER

Wat het *doel* en de *achtergrond* betreft, moeten het derde en vierde lid van artikel 6 worden gelezen in samenhang met het eerste lid (of, in het geval van SBZ-V, het eerste en tweede lid van artikel 4 van Richtlijn 79/409/EEG) en het tweede lid van artikel 6. Met name is het belangrijk zich te realiseren dat er hoe dan ook voor moet worden gezorgd dat alle initiatieven en activiteiten — ook die waarvan wordt vastgesteld dat zij niet binnen de werkingssfeer van artikel 6, lid 3, vallen — in overeenstemming zijn met de eerder genoemde bepalingen.

Op te merken valt dat activiteiten met gunstige of neutrale ecologische effecten reeds plaats kunnen vinden in het kader van artikel 6, leden 1 en 2 — bijvoorbeeld traditionele landbouwpraktijken die voor het voortbestaan van bepaalde typen van habitats en soorten noodzakelijk zijn. De bepalingen van artikel 6, leden 3 en 4, vormen een soort kader voor de ontwikkeling van projecten: zij omschrijven de omstandigheden waarin plannen en projecten met negatieve effecten al dan niet mogen worden toegestaan. Die bepalingen garanderen dat er een evenwicht wordt gehandhaafd tussen economische en andere niet-ecologische eisen met ongunstige consequenties voor het milieu enerzijds, en de instandhoudingsdoelstellingen anderzijds.

De leden 3 en 4 van artikel 6 voorzien in een *gefaseerde procedure* voor de beoordeling van plannen en projecten ⁽¹³⁾.

- a) Het eerste deel van deze procedure is een beoordelingsfase, waarop artikel 6, lid 3, eerste zin, van toepassing is.
- b) Het tweede deel van de procedure betreft de besluitvorming door de bevoegde nationale instanties, conform artikel 6, lid 3, tweede zin.
- c) Het derde deel van de procedure (waarop het bepaalde in artikel 6, lid 4, van toepassing is) wordt ten uitvoer gelegd wanneer wordt besloten een plan of project, ondanks het feit dat de beoordeling ervan negatief is uitgevallen, niet te verwerpen maar rekening te blijven houden met de mogelijke uitvoering ervan.

In welke mate deze procedure van toepassing is, hangt af van diverse factoren: de inhoud van elke fase wordt door het resultaat van de voorafgaande bepaald.

Wat betreft hun *geografische reikwijdte* zijn de bepalingen van artikel 6, lid 3, niet beperkt tot plannen en projecten die uitsluitend uitgevoerd worden in of betrekking hebben op een beschermd gebied: zij betreffen eveneens ontwikkelingen die significante gevolgen voor een gebied kunnen hebben hoewel zij zich daarbuiten afspelen.

In artikel 6, leden 3 en 4, worden de omstandigheden omschreven waarin plannen en projecten met negatieve gevolgen al dan niet kunnen worden toegestaan. Activiteiten die niet binnen de werkingssfeer van artikel 6, lid 3, vallen, dienen niettemin verenigbaar te zijn met het bepaalde in artikel 6, lid 1 — of, in het geval van SBZ-V, artikel 4, leden 1 en 2, van Richtlijn 79/409/EEG — en artikel 6, lid 2, van Richtlijn 92/43/EEG.

4.3. WAT WORDT VERSTAAN ONDER „EEN PLAN OF PROJECT DAT NIET DIRECT VERBAND HOUDT MET OF NODIG IS VOOR HET BEHEER VAN HET GEBIED”?

Omdat in Richtlijn 92/43/EEG de begrippen „plan” en „project” niet worden omschreven, moeten de algemene interpretatiebeginselen met de passende zorgvuldigheid worden toegepast, met name het beginsel

⁽¹³⁾ Bijlage III van dit document bevat een vereenvoudigd stroomdiagram van deze procedure.

dat een individuele bepaling van communautair recht moet worden geïnterpreteerd op basis van de formulering, het doel en de context ervan.

Er zijn twee goede redenen om aan de begrippen „plan” en „project” een ruime interpretatie te geven.

- Ten eerste omschrijft de richtlijn de werkingssfeer van „plannen of projecten” niet nader door één of andere verwijzing naar specifieke categorieën. De cruciale, bepalende factor is of die plannen of projecten al dan niet significante gevolgen kunnen hebben voor het gebied (zie bijlage I, punt 5).
- Ten tweede leidt de blijvende toepasselijkheid van artikel 6, lid 2, op activiteiten die niet tot de werkingssfeer van artikel 6, leden 3 en 4, behoren, tot de logische consequentie dat hoe restrictiever „plannen en projecten” worden gedefinieerd, hoe geringer eventueel de mogelijkheden zijn om een evenwicht te vinden tussen natuurbehoudsbelangen enerzijds en andere belangen, die met het veroorzaken van schade gepaard dreigen te gaan, anderzijds. Dit dreigt te resulteren in onevenredige en inconsequente toepassingen.

4.3.1. Project

Steun voor een ruime interpretatie van het begrip „project” verschaft ook *Richtlijn 85/337/EEG betreffende de milieueffectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten* (als gewijzigd bij Richtlijn 97/11/EG) ⁽¹⁴⁾. Deze richtlijn betreft een soortgelijke materie: zij stelt regels vast ten aanzien van de beoordeling van projecten die aanzienlijke gevolgen voor het milieu kunnen hebben. Artikel 1, lid 2, van Richtlijn 85/337/EEG omschrijft een „project” in de zin van de richtlijn als volgt:

„— de uitvoering van bouwwerken of de totstandbrenging van andere installaties of werken;
— andere ingrepen in natuurlijk milieu of landschap, inclusief de ingrepen voor de ontginning van bodemschatten”.

Het mag duidelijk zijn dat dit een bijzonder ruime definitie is (zie bijlage I, punt 6) die niet beperkt is tot de constructie van materiële bouwwerken. Een significante intensivering van de landbouw, waardoor de aard van een halfnatuurlijke habitat in een gebied dreigt te worden aangetast of te verdwijnen, kan daar bijvoorbeeld eveneens onder vallen.

4.3.2. Plan

Aan het woord „plan” kan een zeer ruime inhoud worden gegeven ⁽¹⁵⁾. Op dit punt werd reeds gewezen in een conclusie van de advocaat-generaal van het Hof van Justitie (zie bijlage I, punt 7).

Vanzelfsprekend van belang zijn *ruimtelijke-ordeningsplannen*. Sommige daarvan hebben directe juridische consequenties voor het bodemgebruik, andere alleen indirecte effecten. Zo worden regionale of andere geografisch extensieve structuurplannen vaak niet rechtstreeks ten uitvoer gelegd, maar vormen zij de basis voor meer gedetailleerde bestemmingsplannen of dienen zij als kader voor het verlenen van de vergunningen voor ontwikkelingsprojecten die zelf wel directe juridische effecten hebben. Beide soorten ruimtelijke-ordeningsplannen dienen geacht te worden onder artikel 6, lid 3, te vallen, aangezien zij allebei relevante en significante effecten op „Natura 2000“-gebieden kunnen hebben.

Ook *van sectorale plannen* kan worden gesteld dat zij vallen binnen de werkingssfeer van artikel 6, lid 3, en wel om dezelfde reden: zij kunnen significante effecten hebben op een „Natura 2000“-gebied. Voorbeelden zijn plannen voor vervoersnetwerken, plannen voor het beheer van afvalstoffen en plannen inzake waterbeheer.

Wel moeten voornoemde plannen worden onderscheiden van de „plannen” die de aard hebben van een beleidsverklaring, dit wil zeggen beleidsstukken waarin de algemene beleidslijnen of intenties van een mi-

⁽¹⁴⁾ PB L 175 van 5.7.1985, blz. 40 en PB L 73 van 14.3.1997, blz. 5.

⁽¹⁵⁾ De Commissie heeft een voorstel voor een richtlijn betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma's (COM(96) 511 def.; gewijzigd voorstel COM(99) 73 def.) voorgesteld, dat nuttig kan zijn bij het interpreteren van het woord „plan”. In de bedoelde context zijn de woorden „plan” en „programma” onderling verwisselbaar.

nisterie of ondergeschikt bestuur zijn neergelegd. Als voorbeeld kan een algemeen plan voor duurzame ontwikkeling van het hele grondgebied van een lidstaat of regio worden genoemd. Het lijkt niet wenselijk, dergelijke beleidsstukken als „plannen” in de zin van artikel 6, lid 3, te beschouwen, en *a fortiori* niet indien dergelijke beleidsverklaringen niet anders dan via ruimtelijke-ordenings- of sectorale plannen ten uitvoer kunnen worden gelegd. Indien evenwel het verband tussen de inhoud van een dergelijk document en te verwachten significante effecten op een „Natura 2000”-gebied bijzonder duidelijk en direct is, moet artikel 6, lid 3, wel worden toegepast.

Wanneer één of meer specifieke projecten in algemene zin deel uitmaken van een plan maar daarin niet nader worden gedetailleerd, sluit een beoordeling op planniveau niet uit dat die specifieke projecten aan de beoordelingsvoorschriften van artikel 6, lid 3, onderworpen blijven voor wat betreft details die bij de beoordeling van het plan niet aan de orde komen.

4.3.3. „... dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer...”

Uit de context en de bedoeling van artikel 6 komt duidelijk naar voren dat het begrip „beheer” geacht moet worden betrekking te hebben op het beheer met het oog op het behoud van een gebied, dit wil zeggen dat de term „beheer” moet worden gehanteerd in de zin waarin hij in artikel 6, lid 1, wordt gebruikt.

Artikel 6, lid 1, van Richtlijn 92/43/EEG, dat voorziet in de mogelijke vaststelling van beheersplannen met het oog op het behoud van habitats en soorten, biedt de lidstaten een zekere speelruimte wat betreft de vorm die dergelijke plannen kunnen aannemen. Het kan gaan om plannen die specifiek op een gebied zijn toegesneden, dan wel om plannen die „deel uitmaken van ruimtelijke-ordeningsplannen”. Er zijn dus „louter” op het natuurbehoud gerichte beheersplannen denkbaar, maar ook „gemengde” plannen met zowel natuurbehouds- als andere doelstellingen.

De formulering „...dat niet direct verband houdt met of nodig is voor...” garandeert dat een niet op natuurbehoud gerichte component van een plan of project dat gedeeltelijk op beheer met het oog op natuurbehoud is gericht, in voorkomend geval toch beoordeeld dient te worden.

32

Zo kan commerciële houtexploitatie een onderdeel vormen van een op instandhouding gericht beheersplan voor een bosgebied dat als SBZ-H/V werd aangewezen. Omdat het commerciële aspect geen integrerend onderdeel uitmaakt van het op instandhouding gericht beheer, kan het nodig zijn om het aan een beoordeling te onderwerpen.

33

Er kunnen zich situaties voordoen waarin een plan of project dat direct verband houdt met of noodzakelijk is voor het beheer van een gebied, ook van invloed is op een ander gebied.

Zo kan, om het hydrologisch regime in één gebied te verbeteren, worden voorgesteld een dam te bouwen in een ander gebied dat daarvan eventueel significante schadelijke effecten kan ondervinden. In een dergelijk geval moet het plan of project worden onderworpen aan een beoordeling van de effecten op laatstgenoemd gebied.

De term „project” moet zo ruim worden geïnterpreteerd dat zowel bouwwerken als andere ingrepen in het natuurlijk milieu daaronder vallen. Ook de term „plan” moet ruim worden geïnterpreteerd, in die zin dat zowel ruimtelijke-ordeningsplannen als sectorale plannen en programma's, maar niet algemene beleidsverklaringen, daaronder vallen. Plannen en projecten in samenhang met het op instandhouding gerichte beheer van een gebied, ongeacht of zij op zichzelf staan dan wel deel uitmaken van andere plannen of projecten, vallen in het algemeen buiten het bestek van artikel 6, lid 3.

4.4. HOE MOET WORDEN VASTGESTELD OF EEN PLAN OF PROJECT „AFZONDERLIJK OF IN COMBINATIE MET ANDERE PLANNEN OF PROJECTEN SIGNIFICANTE GEVOLGEN KAN HEBBEN VOOR EEN GEBIED”?

In deze zinsnede wordt verwezen naar een causale relatie. Enerzijds moet worden onderzocht of een gegeven effect wel onder deze bepaling valt (die geldt namelijk alleen „*significante*” effecten); vervolgens moet worden vastgesteld welke oorzaken tot een dergelijk effect kunnen leiden („... *afzonderlijk of in combinatie... gevolgen kan hebben*”).

Bepalen of een plan of project significante gevolgen kan hebben, heeft praktische en juridische gevolgen. Daarom is het van belang dat wanneer een plan of project wordt voorgesteld, ten eerste met dit cruciale aspect rekening wordt gehouden, en ten tweede dit zo zorgvuldig gebeurt dat de conclusies een onderzoek door experts en wetenschappelijke analyse kunnen doorstaan.

Op voorstellen die geacht worden geen significante gevolgen te zullen veroorzaken, hoeft de rest van de procedure waarin artikel 6, leden 3 en 4, voorziet, niet te worden toegepast. De lidstaten dienen er echter terdege rekening mee te houden dat een dergelijke conclusie moet worden gemotiveerd, en dat het verstandig is, de hiertoe aangevoerde argumenten en overwegingen te registreren.

4.4.1. Significante gevolgen

Wat als een „significant” gevolg moet worden aangemerkt, is geen kwestie van willekeur. Ten eerste wordt de term in de richtlijn als een objectief begrip gehanteerd (d.w.z. dat de term niet op zodanige wijze wordt gekwalificeerd dat hij op een arbitraire wijze kan worden geïnterpreteerd). Ten tweede is een consequente interpretatie van „significant” noodzakelijk om te garanderen dat „Natura 2000” als een coherent netwerk functioneert.

Hoewel er duidelijk behoefte is aan een objectieve interpretatie van de term „significant”, betekent deze objectiviteit natuurlijk geenszins dat geen rekening moet worden gehouden met de specifieke bijzonderheden en milieukenmerken van het beschermde gebied waarop het plan of project betrekking heeft. In dit verband kunnen de instandhoudingsdoelstellingen voor een gebied alsmede achtergrondgegevens en gegevens over de vroegere toestand, zeer nuttig zijn voor een precieze omschrijving van de meest delicate punten in verband met natuurbehoud. Een deel van deze informatie is vervat in de gegevens die bij het selectieproces overeenkomstig artikel 4 van Richtlijn 92/43/EEG worden gebruikt (zie punt 4.5.3). Ook beschikken de lidstaten soms over gedetailleerde beheersplannen ter instandhouding van een gebied, waarin de verschillen qua kwetsbaarheid tussen de diverse delen van een gebied worden beschreven.

Een en ander maakt duidelijk dat wat in één gebied significant is, het niet *per se* hoeft te zijn in een ander (zie bijlage I, punt 8).

Het verlies van 100 m² habitat kan significant zijn in het geval van een kleine standplaats van zeldzame orchideeën, maar onbeduidend in het geval van een uitgestrekt steppegebied.

Aan het begrip „significant” moet een objectieve inhoud worden gegeven. Tegelijk moet de significantie van effecten worden vastgesteld in het licht van de specifieke bijzonderheden en milieukenmerken van het beschermde gebied waarop een plan of project betrekking heeft, waarbij met name rekening moet worden gehouden met de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied.

4.4.2. „...kunnen hebben...”

De bestaansgrond voor de in artikel 6, leden 3 en 4, omschreven voorzorgsmaatregelen is niet de **zekerheid** van, maar de **kans** op significante effecten. Gelet op het voorzorgsbeginsel zou het dan ook onaanvaardbaar zijn indien een beoordeling achterwege werd gelaten op basis van het feit dat niet volstrekt vaststaat dat significante effecten zich zullen voordoen.

Ook in dit geval biedt een vergelijking met Richtlijn 85/337/EEG een zekere houvast: de formulering „[dat] significante gevolgen kan hebben” is bijna identiek aan de formulering van de bepaling waarop de beoordelingsplicht voor de lidstaten uit hoofde van die richtlijn is gegrondvest⁽¹⁶⁾. Richtlijn 85/337/EEG (als gewijzigd bij Richtlijn 97/11/EG) kan ook als hulpbron worden gebruikt bij het inventariseren van de factoren die de kansen op significante effecten kunnen verhogen. Elk voorstel waarvoor uit hoofde van Richtlijn 85/337/EEG een beoordeling is vereist omdat er met name significante gevolgen voor een „Natura 2000”-gebied aan verbonden kunnen zijn, kan geacht worden eveneens onder het beoordelingsvoorschrift van artikel 6, lid 3, te vallen.

In artikel 2, lid 1, van Richtlijn 85/337/EEG worden als factoren met name de aard, omvang en ligging van een project genoemd. Richtlijn 97/11/EG, die eerstgenoemde wijzigt, bevat in bijlage III een uitvoerigere opsomming van factoren, waaronder: de omvang van een project; de productie van afvalstoffen; verontreiniging en hinder; het risico van ongevallen; het bestaande grondgebruik; de relatieve rijkdom aan en de kwaliteit en het regeneratievermogen van de natuurlijke hulpbronnen van het gebied; het opnamevermogen van het natuurlijke milieu, met in het bijzonder aandacht voor de krachtens de Richtlijnen 79/409/EEG en 92/43/EEG aangewezen en beschermde landschappen en natuurgebieden; het bereik van het potentiële effect; de grootte en de complexiteit van het effect; de waarschijnlijkheid van het effect; en de duur, de frequentie en de omkeerbaarheid van het effect.

34

35

De waarschijnlijkheid van significante effecten kan niet alleen toenemen als gevolg van plannen en projecten die **binnen** een beschermd gebied worden uitgevoerd, maar ook van plannen of projecten die **daarbuiten** ten uitvoer worden gelegd. Een wetland kan bijvoorbeeld schade ondervinden van een drainageproject dat op een zekere afstand en buiten de grenzen van dat wetland wordt uitgevoerd. Daarom is het van belang dat de lidstaten er zowel via hun wetgeving als in de praktijk voor zorgen dat de voorzorgsmaatregelen van artikel 6, lid 3, ook worden toegepast ten aanzien van de ecologische druk welke wordt veroorzaakt door ontwikkelingsprojecten die weliswaar buiten „Natura 2000”-gebieden worden uitgevoerd, maar significante effecten kunnen hebben binnen een dergelijk gebied.

De aanleiding voor het op gang brengen van de procedure van artikel 6, leden 3 en 4, is niet de zekerheid van, maar de kans op significante gevolgen van plannen of projecten die in, maar eventueel ook buiten, een beschermd gebied ten uitvoer worden gelegd.

4.4.3. „...afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten...”

Meerdere effecten waarvan de omvang — afzonderlijk genomen — bescheiden is, kunnen gezamenlijk een significant effect opleveren. Artikel 6, lid 3, probeert rekening te houden met het gecombineerde effect van plannen en projecten. Welke „andere plannen en projecten” onder deze bepaling vallen, vereist een nadere precisering. In artikel 6, lid 3, wordt namelijk niet uitdrukkelijk bepaald welke andere plannen en projecten binnen de werkingssfeer van de „combinatie”-bepaling vallen.

⁽¹⁶⁾ Zie artikel 2, lid 1, van Richtlijn 85/337/EEG.

Het is van belang zich te realiseren dat bedoelde bepaling bedoeld was om op passende wijze rekening te houden met cumulatieve effecten, die vaak pas na verloop van tijd merkbaar worden. In dit verband kan een onderscheid worden gemaakt tussen *voltooide*, *goedgekeurde maar nog niet voltooide* en *nog niet voorgestelde* plannen en projecten.

- Het kan wenselijk zijn om naast de effecten van de plannen en projecten die het belangrijkste voorwerp van de beoordeling uitmaken, in een „meta-beoordeling“ ook de effecten van reeds voltooide plannen en projecten mee te nemen. Hoewel reeds voltooide plannen en projecten niet onder het beoordelingsvoorschrift van artikel 6, lid 3, vallen, is het niettemin belangrijk dat zij tot op zekere hoogte in aanmerking worden genomen indien zij chronische of duurzame gevolgen voor het gebied hebben en er aanwijzingen bestaan voor een patroon van geleidelijke teloorgang van de natuurlijke kenmerken van het beschermde gebied.

Dergelijke reeds voltooide plannen en projecten kunnen ook relevant zijn voor het bepaalde in artikel 6, leden 1 en 2, van Richtlijn 92/43/EEG indien de aanhoudende effecten ervan herstelmaatregelen, compenserende instandhoudingsmaatregelen of maatregelen ter vermindering van de verslechtering van de habitatkwaliteit of de verstoring van soorten noodzakelijk maken.

- Op plannen en projecten die in het verleden zijn goedgekeurd en die nog niet zijn uitgevoerd c.q. voltooid, is de „combinatie“-bepaling van toepassing.
- Met het oog op de juridische zekerheid lijkt het wenselijk, de „combinatie“-bepaling uitsluitend toe te passen op andere plannen en projecten die *werkelijk zijn voorgesteld*. Terzelfder tijd moet heel duidelijk zijn dat wanneer een lidstaat een voorgesteld plan of project in overweging neemt, hij niet de indruk mag wekken dat bepaalde andere, nog niet voorgestelde plannen of projecten in de toekomst automatisch een gunstige receptie te beurt zal vallen.

Zo mag, indien een project ter ontwikkeling van een woongebied wordt goedgekeurd omdat daaraan geen significante effecten worden toegeschreven, daardoor niet de indruk worden gewekt dat men zich hierop in de toekomst zal kunnen beroepen om nieuwe woonzones te creëren.

Bij de beantwoording van de vraag, welke te verwachten effecten significant zijn, moet ook rekening worden gehouden met de cumulatieve gevolgen welke door combinaties van plannen en projecten worden veroorzaakt. Het lijkt raadzaam, de prognoses betreffende gecombineerde effecten te beperken tot plannen en projecten die werkelijk zijn voorgesteld.

4.5. WAT WORDT VERSTAAN ONDER „EEN PASSENDE BEOORDELING... VAN DE GEVOLGEN VOOR HET GEBIED, REKENING HOUDEND MET DE INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN VAN DAT GEBIED”?

De bepaling betreffende een „passende beoordeling“ roept vragen op qua vorm en inhoud.

4.5.1. Vorm van de beoordeling

Zoals hierboven uiteengezet is het zowel bij beoordelingen uit hoofde van Richtlijn 85/337/EEG als bij beoordelingen uit hoofde van Richtlijn 92/43/EEG in wezen dezelfde factor, namelijk de kans op significante gevolgen, die bepaalt of een dergelijke beoordeling moet worden uitgevoerd.

- Het Europees Hof van Justitie heeft benadrukt dat bij de omzetting (en bijgevolg ook de toepassing) van Richtlijn 85/337/EEG rekening moet worden gehouden met de kwetsbaarheid van een gebied (zie bijlage I, punt 9). Voor projecten die significante gevolgen kunnen hebben voor een gebied dat uit hoofde van artikel 3 van de habitatrichtlijn wordt beschermd, zal het daarom vaak aangewezen zijn een beoordeling uit te voeren die aan de eisen van Richtlijn 85/337/EEG voldoet.

Wanneer een beoordeling uit hoofde van artikel 6, lid 3, de vorm aanneemt van een beoordeling zoals voorgeschreven door Richtlijn 85/337/EEG, biedt dit vanzelfsprekend de nodige waarborgen op het stuk van protocollering en transparantie.

- Indien een beoordeling uit hoofde van artikel 6, lid 3, niet de vorm aanneemt van een beoordeling zoals voorgeschreven bij Richtlijn 85/337/EEG, rijst de vraag, wat in formeel opzicht als „passend” moet worden beschouwd.

Ten eerste is een *schriftelijk verslag* van de beoordeling vereist. Een logisch gevolg van de eis tot schriftelijk verslag is dat de beoordeling *met redenen moet worden omkleed*. Artikel 6, leden 3 en 4, eist dat de besluitvormers hun besluiten nemen in het licht van specifieke milieu-informatie. Indien in de schriftelijke stukken met betrekking tot een beoordeling niet duidelijk wordt gemaakt op basis van welke argumenten de uiteindelijke beslissing werd getroffen (d.w.z. indien het schriftelijk verslag niet méér dan een niet nader gemotiveerd positief of negatief oordeel over een plan of project bevat) mist de beoordeling haar doel en kan zij niet als „passend” worden beschouwd.

Ook de *timing* is belangrijk. De beoordeling is een stap in de procedure die aan andere stappen — en met name de toelating of weigering van een plan of project — voorafgaat en daarvoor de grondslag legt. De beoordeling dient derhalve alleen de elementen te omvatten die beschikbaar waren in het stadium dat aan die latere stappen van de procedure voorafgaat. Vanzelfsprekend mag de beoordeling van een plan of project dat nog wordt gewijzigd alvorens terzake een besluit werd genomen, in het kader van een „iteratief” proces worden herzien. Het is de autoriteiten evenwel niet toegestaan, achteraf elementen aan een beoordeling toe te voegen nadat de volgende stap van de in artikel 6, lid 3 en 4, omschreven gefaseerde procedure reeds is gezet.

36

37

In bepaalde gevallen kan een beoordeling uit hoofde van Richtlijn 85/337/EEG (als gewijzigd bij Richtlijn 97/11/EG) gelden als de bij artikel 6, lid 3, voorgeschreven beoordeling. Laatstgenoemde beoordeling dient hoe dan ook te resulteren in een schriftelijk verslag en moet — omdat zij de basis vormt voor de volgende stappen in de procedure — op zodanig wijze te worden beargumenteerd dat op grond daarvan de juiste beslissing kan worden genomen.

4.5.2. Inhoud van de beoordeling

Wat de inhoud betreft, is een beoordeling volgens artikel 6, lid 3, minder ruim van opzet dan een beoordeling uit hoofde van Richtlijn 85/337/EEG: zij betreft uitsluitend de consequenties van een plan of project voor het gebied, beschouwd in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen voor dat gebied.

Wel is het zo dat de ecologische gevolgen van een plan of project in vele gevallen niet naar behoren kunnen worden beoordeeld zonder een evaluatie van de andere in artikel 3 van Richtlijn 85/337/EEG genoemde milieucomponenten (d.w.z. bodem, water, landschap enz.).

Bovendien kan bij deze beoordeling — ook al is ze uitsluitend op het natuurbehoud gericht — met vrucht de methodiek van Richtlijn 85/337/EEG worden toegepast. In het bijzonder bepaalt Richtlijn 85/337/EEG dat een beoordeling informatie kan omvatten over diverse aspecten, met inbegrip van een beschrijving van het project, een beschrijving van de waarschijnlijk belangrijke effecten van het voorgenomen project op

specifieke milieucomponenten en een beschrijving van de waarschijnlijk aanzienlijke milieueffecten daarvan ⁽¹⁷⁾.

In dit verband kan worden opgemerkt dat hoewel een beoordeling overeenkomstig artikel 6, lid 3, strikt genomen beperkt kan worden tot de effecten van het voorgestelde plan of project en het dus niet noodzakelijk is, alternatieve oplossingen en verzachtende maatregelen te onderzoeken, er niettemin allerlei voordelen zijn verbonden aan een aanpak waarbij dit wel het geval is.

In het bijzonder kan eventueel aan de hand van een onderzoek van mogelijke *alternatieve oplossingen* en *verzachtende maatregelen* worden aangetoond dat het plan of project, rekening houdend met die oplossingen en maatregelen, de natuurlijke kenmerken van het gebied niet ongunstig zal beïnvloeden.

Verzachtende maatregelen zijn maatregelen die erop gericht zijn de negatieve gevolgen van een plan of project hetzij tijdens de uitvoering daarvan, hetzij achteraf, te beperken of zelfs te neutraliseren.

Verzachtende maatregelen vormen een integrerend onderdeel van het lastenboek van een plan of project. Zij kunnen door de indiener van het plan of project worden voorgesteld en/of door de bevoegde nationale instanties worden voorgeschreven. Zij kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op:

- het tijdschema (timing en duur) van de uitvoering (bv. geen werkzaamheden tijdens het voortplantingsseizoen van een bepaalde soort);
- de aard van de werkzaamheden en het gebruikte materieel (bv. gebruik van een bepaald type baggermachine op een overeengekomen afstand van de oever, teneinde een kwetsbaar habitat te sparen);
- de afbakening van delen van het gebied die in geen geval mogen worden betreden (bv. de holen waarin bepaalde diersoorten overwinteren).

Verzachtende maatregelen dienen te worden onderscheiden van compenserende maatregelen *sensu stricto* (zie punt 5.4). Vanzelfsprekend beperken correct uitgevoerde verzachtende maatregelen de omvang van de noodzakelijke compenserende maatregelen, omdat er minder schade te compenseren valt.

Zelfs indien een breed opgezette beoordeling niet leidt tot in de conclusie dat het plan of project de natuurlijke kenmerken van een gebied niet ongunstig zal beïnvloeden, blijkt niettemin uit het bepaalde in artikel 6, lid 4, dat aan een dergelijke breed opgezette aanpak praktische voordelen zijn verbonden.

Alternatieve oplossingen zijn van belang zodra wordt overwogen een plan of project dat schade veroorzaakt, toch goed te keuren (zie punt 5.3.1 voor nadere toelichting). Bovendien kan een uitdrukkelijke verwijzing naar dergelijke oplossingen ook noodzakelijk zijn om, los daarvan, aan de eisen van Richtlijn 85/337/EEG te voldoen.

Alle bovengenoemde aspecten maken idealiter deel uit van een iteratief proces waarbij er reeds in het vroegste stadium naar wordt gestreefd, de lokalisering en opzet van een plan of project te optimaliseren.

Tenslotte heeft de formulering „*in combinatie met*“ in artikel 6, lid 3 (zie punt 4.4.3) twee consequenties wat betreft de inhoud van de beoordeling.

- Ten eerste betekent dit dat de beoordeling betrekking dient te hebben op mogelijke gecombineerde effecten van het specifieke plan of project dat aan de goedkeuringsprocedure in kwestie wordt onderworpen en andere plannen of projecten die niet in dezelfde goedkeuringsprocedure aan de orde zijn.
- Ten tweede betekent dit dat bij de beoordeling van een plan of project moet worden verwezen naar en rekening moet worden gehouden met de beoordeling van andere plannen of projecten die op hetzelfde moment worden onderzocht, voorzover bedoelde plannen en projecten aanleiding kunnen geven tot gecombineerde effecten.

⁽¹⁷⁾ In deze richtlijn wordt gesproken van „de directe, en in voorkomend geval (...) de indirecte, secundaire en cumulatieve effecten op korte, middellange en lange termijn, permanent en tijdelijk, positief en negatief van het project“ — zie voetnoot 1 bij bijlage III, punt 4, van de oorspronkelijke richtlijn, welke gelijklopend is met voetnoot 1 bij bijlage IV, punt 4, van Richtlijn 97/11/EG.

Beoordelingen overeenkomstig artikel 6, lid 3, moeten worden toegespitst op de consequenties voor een gebied, gelet op de instandhoudingsdoelstellingen voor dat gebied. Wat de methodiek betreft, kan met goed gevolg gebruik worden gemaakt van de aanpak waarin Richtlijn 85/337/EEG voorziet. Met name kan eventueel aan de hand van een onderzoek van mogelijke verzachtende maatregelen en alternatieve oplossingen worden aangetoond dat bij toepassing van dergelijke oplossingen of verzachtende maatregelen het plan of project geen ongunstige gevolgen zal hebben voor het gebied. Bij de beoordeling moeten ook gecombineerde effecten worden meegenomen.

4.5.3. Hoe worden de „instandhoudingsdoelstellingen voor een gebied” vastgesteld?

Artikel 4, lid 1, bepaalt dat de lidstaten een lijst moeten opstellen „waarop staat aangegeven welke typen natuurlijke habitats van bijlage I en welke inheemse soorten van bijlage II in die gebieden voorkomen”. In de tweede alinea van hetzelfde lid wordt gepreciseerd dat de informatie betreffende elk gebied omvat: een kaart, de naam, de ligging en de oppervlakte van het gebied, alsmede de gegevens die zijn verkregen uit toepassing van de in bijlage III (fase 1) vermelde criteria, en dat deze informatie wordt verstrekt op basis van een door de Commissie opgesteld formulier ⁽¹⁸⁾.

De voorgeschreven indieningsvorm is zodanig dat alle in een gebied aanwezige typen van habitats van bijlage I en alle in het gebied voorkomende soorten van bijlage II op de juiste plaats op het gegevensformulier moeten worden vermeld. Deze informatie vormt de grondslag waarop de lidstaat de „instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied” vaststelt, bijvoorbeeld aan de hand van een beheersplan. De reden waarom een gebied in het netwerk wordt opgenomen is vanzelfsprekend de bescherming van bedoelde habitats en soorten. Soms bestaat er een zekere mate van onverenigbaarheid tussen de verschillende typen van habitats en soorten, en het spreekt vanzelf dat het verantwoord kan zijn om bij de vaststelling van de instandhoudingsdoelstellingen voor een gebied prioriteiten vast te leggen (bv. door voorrang te verlenen aan de bescherming van een prioritair type van habitat ten opzichte van een concurrerend, niet-prioritair type van habitat).

Wanneer op het formulier wordt aangegeven dat een type van habitat van bijlage I of een soort van bijlage II „aanwezig maar verwaarloosbaar” is, moet dat type van habitat of die soort niet bij de „instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied” worden betrokken. Voorts wordt de lidstaten verzocht, informatie mee te delen over andere belangrijke dier- en plantensoorten dan de in bijlage II genoemde (zie punt 3.3 van het formulier). Ook deze informatie is voor de vaststelling van de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied niet relevant.

De op het standaardgegevensformulier van de Commissie verstrekte informatie vormt de basis voor de vaststelling van de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied door de lidstaat.

4.6. BESLUITVORMING

4.6.1. De „bevoegde nationale instanties”

Het moge duidelijk zijn dat het woord „nationaal” in deze uitdrukking werd gebruikt om een tegenstelling aan te geven met „communautair” of „internationaal”. De term verwijst dus niet uitsluitend naar de in-

⁽¹⁸⁾ Het standaard gegevensformulier waarin Beschikking 97/266/EG van de Commissie van 18.12.1996 (PB L 107 van 24.4.1997, blz.1) voorziet.

stanties van de nationale overheid, maar ook naar de regionale, provinciale of gemeentelijke besturen die een vergunning voor een plan of project moeten afgeven of hun goedkeuring daaraan moeten hechten.

Een rechtbank kan een „bevoegde instantie“ zijn indien zij gemachtigd is, ten aanzien van een voorgesteld plan of project een besluit ten gronde in de zin van artikel 6, lid 3, te treffen.

De bevoegde nationale instanties zijn de instanties die gemachtigd zijn, een vergunning of toestemming voor een plan of project te verlenen.

4.6.2. Wanneer moet aan de bevolking de mogelijkheid tot inspraak worden geboden?

In Richtlijn 92/43/EEG wordt niet aangegeven wanneer het wenselijk is, het brede publiek inspraakmogelijkheden te bieden. Raadpleging van de bevolking is evenwel een integrerend onderdeel van Richtlijn 85/337/EEG. Het spreekt dus vanzelf dat wanneer de beoordeling zoals voorgeschreven bij artikel 6, lid 3, samenvalt met een beoordeling uit hoofde van Richtlijn 85/337/EEG, inspraakmogelijkheden moeten worden geboden.

In dit verband moet worden gewezen op de mogelijke consequenties op langere termijn van het Verdrag van Aarhus ⁽¹⁹⁾, dat het belang van raadpleging van de bevolking in samenhang met de besluitvorming op milieugebied beklemtoont.

De bepalingen van Richtlijn 85/337/EEG en van het Verdrag van Aarhus vormen een leidraad inzake het bieden van inspraakmogelijkheden.

4.6.3. Het begrip „natuurlijke kenmerken van een gebied“

Zowel uit de context als uit de doelstellingen van de richtlijn blijkt dat de „natuurlijke kenmerken van een gebied“ moeten worden gerelateerd aan de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied (zie punt 4.5.3). Het is bijvoorbeeld denkbaar dat de ongunstige gevolgen van een plan of project voor de natuurlijke kenmerken van een gebied uitsluitend een kwestie zijn van landschapsontsiering, of uitsluitend typen van habitats of soorten betreffen die niet in bijlage I of bijlage II zijn opgenomen. In dergelijke gevallen is geen sprake van schadelijke gevolgen in de zin van artikel 6, lid 3, althans voorzover de samenhang van het netwerk daardoor niet in het gedrang wordt gebracht.

Anderzijds wijst het gebruik van de uitdrukking „natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied“ erop dat het in deze bepaling gaat om de afzonderlijke gebieden. Derhalve kan de vernietiging van een gebied of een deel daarvan nooit worden gerechtvaardigd met het argument dat de betrokken typen van habitats en soorten op het Europese grondgebied van de betrokken lidstaat hoe dan ook in een gunstige staat van instandhouding blijven verkeren.

Wat betreft de betekenis die aan de woorden „natuurlijke kenmerken“ moet worden gegeven: deze kenmerken worden geacht een gebied te karakteriseren dat gaaf en in ecologisch opzicht „volledig“ is. In een dynamisch perspectief impliceert dit ook dat het betrokken ecosysteem „resistent“ is (d.w.z. dat het zich na een verstoring kan herstellen) en het vermogen bezit, zich te ontwikkelen in een voor de instandhouding ervan gunstige zin.

⁽¹⁹⁾ Verdrag betreffende toegang tot informatie, inspraak bij besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden. Dit verdrag werd in juni 1998 te Aarhus (Denemarken) gesloten. De Europese Gemeenschap is één van de verdragspartijen.

Het corresponderende begrip „integrity of the site” in de Engelse tekst van de richtlijn werd op zinvolle wijze omschreven als „*de coherentie van de ecologische structuur en functies van een gebied over de hele oppervlakte daarvan c.q. voor alle habitats, systemen van habitats en/of populaties van de soorten ter bescherming waarvan het gebied werd of wordt aangewezen*” ⁽²⁰⁾.

Een gebied kan geacht worden de vereiste natuurlijke kenmerken in hoge mate te bezitten wanneer de intrinsieke mogelijkheden om de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied te realiseren aanwezig zijn, het vermogen tot spontaan herstel en zelfvernieuwing bij veranderende omstandigheden gehandhaafd blijft, en slechts een minimum aan externe beheersmaatregelen vereist is.

Bij het beschouwen van de „natuurlijke kenmerken van een gebied” is het daarom van belang rekening te houden met een brede scala van factoren en met effecten die zich in voorkomend geval op korte, middel-lange en lange termijn manifesteren.

De natuurlijke kenmerken van een gebied hebben te maken met de ecologische functies daarvan. Bij de beantwoording van de vraag of die natuurlijke kenmerken in het gedrang worden gebracht, moet de evaluatie worden toegespitst op — en beperkt tot — de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied.

⁽²⁰⁾ PPG 9, ministerie van Milieuzaken van het VK, oktober 1994.

5. Artikel 6 lid 4

Verduidelijking van de begrippen Alternatieve oplossingen, Dwingende redenen van groot openbaar belang, Compenserende maatregelen, Algehele samenhang en Advies van de Commissie

5.1. TEKST

„Indien een plan of project, ondanks negatieve conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied, bij ontstentenis van alternatieve oplossingen, om dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, toch moet worden gerealiseerd, neemt de lidstaat alle nodige compenserende maatregelen om te waarborgen dat de algehele samenhang van Natura 2000 bewaard blijft. De lidstaat stelt de Commissie op de hoogte van de genomen compenserende maatregelen.

Wanneer het betrokken gebied een gebied met een prioritair type natuurlijk habitat en/of een prioritaire soort is, kunnen alleen argumenten die verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid of voor het milieu wezenlijke gunstige effecten dan wel, na advies van de Commissie, andere dwingende redenen van groot openbaar belang worden aangevoerd.”

5.2. WERKINGSSFEER

Deze bepaling vormt een onderdeel van de procedure voor de beoordeling en in voorkomend geval de goedkeuring, door de bevoegde nationale instanties, van plannen en projecten die gevolgen kunnen hebben voor SBZ-H/V. Hier moet worden gewezen op twee belangrijke aspecten.

- Enerzijds gaat het in deze bepaling om een specifiek soort situaties, namelijk uitzonderingen op de algemene regel van artikel 6, lid 3, die zegt dat alleen toestemming kan worden verleend voor plannen en projecten die de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied niet aantasten.
- Anderzijds moet bij de concrete toepassing ervan de procedure worden nageleefd en moeten met name de diverse stappen van de procedure in de voorgeschreven volgorde worden doorlopen.

De verkennende beoordeling van de gevolgen van een plan of project voor een gebied, als omschreven in artikel 6, lid 3, stelt de bevoegde nationale instanties in staat om conclusies te trekken ten aanzien van de gevolgen van het voorgenomen plan of project voor de natuurlijke kenmerken van het gebied. Indien deze conclusies positief zijn, in de zin dat met grote zekerheid kan worden gesteld dat het initiatief in kwestie geen gevolgen zal hebben voor het gebied, kunnen de bevoegde instanties toestemming verlenen voor het plan of project. In twijfelgevallen geldt het voorzorgsbeginsel en moeten, net als in het geval van negatieve conclusies, de procedures van artikel 6, lid 4, worden toegepast.

Omdat het gaat om een afwijking van artikel 6, lid 3, moet deze bepaling **op restrictieve wijze worden toegepast**, en kan men zich daarop alleen beroepen wanneer aan alle gestelde voorwaarden wordt voldaan. Het is daarom een *conditio sine qua non* dat degene die zich op deze uitzonderingsbepaling beroept, aantoonst dat in dat specifieke geval inderdaad aan genoemde voorwaarden wordt voldaan.

De bepalingen van artikel 6, lid 4, gelden wanneer de conclusies van de verkennende beoordeling overeenkomstig artikel 6, lid 3, negatief of onzeker zijn. De stappen van de procedure moeten in de juiste volgorde worden doorlopen.

42

43

5.3. INLEIDENDE OPMERKINGEN

5.3.1. Onderzoek van alternatieve oplossingen

De *eerste stap* voor de bevoegde instanties bestaat erin, te onderzoeken of het mogelijk is een alternatieve oplossing toe te passen die met een geringere aantasting van de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied gepaard gaat. Normaliter zullen dergelijke alternatieve oplossingen reeds zijn gesignaleerd in het kader van de verkennende beoordeling overeenkomstig artikel 6, lid 3. Daarbij kan worden gedacht aan alternatieve vestigingsplaatsen (of alternatieve tracés, in het geval van lineaire werken), een wijziging van de schaal of de opzet van het project, of alternatieve procédés. Ook de „nuloptie” (het achterwege laten van een maatregel) moet worden onderzocht.

Overeenkomstig het subsidiariteitsbeginsel zijn het de bevoegde nationale instanties die deze alternatieve oplossingen onderling moeten vergelijken. Benadrukt moet worden dat de maatstaven die bij deze vergelijking dienen te worden aangelegd, betrekking hebben op de instandhouding van het gebied en de handhaving van de natuurlijke kenmerken en ecologische functies daarvan. In deze fase kunnen andere (bv. economische) evaluatiecriteria derhalve geen voorrang hebben op ecologische criteria.

De beoordeling van alternatieve oplossingen is een zaak van de bevoegde nationale instanties. Die beoordeling dient te geschieden in het licht van de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied.

5.3.2. Onderzoek van de „dwingende redenen van groot openbaar belang“

Bij ontstentenis van alternatieve oplossingen — of indien aan de alternatieve oplossingen, gelet op bovengenoemde instandhoudingsdoelstellingen van de richtlijn, nog méér negatieve milieueffecten voor het betrokken gebied verbonden zijn — behelst de *tweede stap* het onderzoek door de bevoegde instanties van eventuele dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, die de uitvoering van het betrokken plan of project noodzakelijk maken.

Het begrip „*dwingende redenen van groot openbaar belang*“ wordt in de richtlijn niet omschreven. Wel worden in artikel 6, lid 4, tweede alinea, de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten genoemd als voorbeelden van dergelijke dwingende redenen van groot openbaar belang. Wat de „*andere dwingende redenen van groot openbaar belang*“ van sociale of economische aard betreft, blijkt duidelijk uit de formulering dat alleen het door openbare instanties of particuliere organisaties behartigde openbaar belang tegen de instandhoudingsdoelstellingen van de richtlijn kan opwegen. Projecten die **uitsluitend** de belangen van bedrijven of individuen dienen, vallen daar dus niet onder.

Tot dusver heeft het Europees Hof van Justitie geen duidelijke aanwijzingen inzake de interpretatie van dit specifieke begrip gegeven. Het kan daarom nuttig zijn, te kijken naar andere sectoren van het Gemeenschapsrecht waar soortgelijke begrippen worden gehanteerd.

Het begrip „dwingende eis“ werd door het Hof van Justitie uitgewerkt als een uitzondering op het beginsel van het vrije verkeer van goederen. Als „dwingende eisen“ die nationale maatregelen ter beperking van het vrije verkeer van goederen kunnen rechtvaardigen, beschouwt het Hof de bescherming van de volksgezondheid en het milieu alsmede het nastreven van legitieme doelstellingen op het vlak van economisch en sociaal beleid.

Voorts kent het Gemeenschapsrecht ook het begrip „dienst van algemeen economisch belang“, dat in artikel 86 (ex artikel 90), lid 2, van het Verdrag wordt gebruikt in samenhang met een uitzondering op de concurrentieregels voor ondernemingen die met het beheer van dergelijke diensten belast zijn. In een mededeling betreffende de diensten van algemeen belang in Europa ⁽²¹⁾ gaf de Commissie, rekening houdend met de jurisprudentie terzake, de volgende omschrijving van diensten van algemeen economisch belang: „*Met deze term worden verhandelbare dienstverlenende activiteiten aangeduid waarmee functies van algemeen belang worden vervuld en waarop daarom door de lidstaten specifieke openbare dienstverplichtingen van toepassing worden gemaakt* ⁽²²⁾. *Hiertoe behoren met name diensten in het kader van verkeers-, energie- en communicatienetten.*“

Uit de *manier waarop de bepaling is geconstrueerd*, blijkt dat in specifieke gevallen de bevoegde nationale instanties het verlenen van toestemming voor de plannen of projecten moeten laten afhangen van de vraag of bovenbedoelde dwingende redenen zwaarder doorwegen dan de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied dat de gevolgen van die initiatieven zal ondervinden. Deze afweging moet worden gebaseerd op de volgende elementen.

- a) Het openbaar belang moet **dwingend** zijn: dit betekent dat niet om het even welk openbaar belang van sociale of economische aard een afdoende rechtvaardiging biedt, met name niet in het licht van de zeer grote belangen die door de Richtlijn worden beschermd (zie in dit verband bijvoorbeeld de vierde overweging, die verwijst naar „*het natuurlijk erfgoed van de Gemeenschap*“) (zie bijlage I, punt 10).
- b) In dit verband mag redelijkerwijs worden gesteld dat alleen **op lange termijn persistente** openbare belangen dwingend kunnen zijn. Economische belangen op korte termijn en andere belangen die voor de samenleving alleen voordelen op korte termijn opleveren, lijken *prima facie* niet te kunnen opwegen tegen het behoud op lange termijn van de natuurwaarden die door de richtlijn worden beschermd.

⁽²¹⁾ COM(96) 443 van 11.9.1996.

⁽²²⁾ Deze openbare dienstverplichtingen gaan gepaard met de naleving van bepaalde essentiële uitvoeringsbeginselen op het stuk van continuïteit, algemene toegankelijkheid, universaliteit en transparantie, maar zij kunnen naar gelang van de situatie van lidstaat tot lidstaat verschillen, bijvoorbeeld in samenhang met geografische of technische randvoorwaarden, politieke en administratieve organisatievormen, ontstaansgeschiedenis en tradities.

Men mag redelijkerwijs aannemen dat de „dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard” betrekking hebben op situaties waarin de voorgenomen plannen of projecten aantoonbaar onontbeerlijk zijn:

- in het kader van maatregelen of beleidsopties die gericht zijn op de bescherming van voor het leven van de burger fundamentele waarden (gezondheid, veiligheid, milieu);
- in het kader van fundamentele beleidsmaatregelen voor de staat en de samenleving;
- in het kader van de uitvoering van economische of maatschappelijke activiteiten waardoor specifieke openbare dienstverplichtingen worden nagekomen.

5.4. VASTSTELLING VAN COMPENSERENDE MAATREGELLEN

5.4.1. Wat wordt bedoeld met „compenserende maatregelen” en wanneer dienen deze te worden overwogen?

De term „*compenserende maatregelen*” wordt in de habitatrictlijn niet omschreven. De ervaring wijst uit dat het nuttig is een onderscheid te maken tussen:

- verzachtende maatregelen in de ruime zin, die erop gericht zijn de negatieve gevolgen voor het gebied zelf zo veel mogelijk te beperken of zelfs geheel te neutraliseren (zie punt 4.5), en
- compenserende maatregelen *sensu stricto*, die los staan van het project en bedoeld zijn om de gevolgen van een plan of project voor een habitat dat daarvan schade ondervindt, te compenseren. Het op grote schaal aanplanten van bomen om een bepaalde aantasting van het landschap te verzachten, vormt bijvoorbeeld geen compensatie voor de vernietiging van een boshabitat met zeer specifieke kenmerken.

Maatregelen die vereist zijn voor de „normale” tenuitvoerlegging van de habitatrictlijn en de vogelrichtlijn gelden niet als compensatie voor een tot schade leidend project. De uitvoering van een beheersplan of het voorstellen of aanwijzen als nieuwe SBZ-H van een gebied dat reeds op de lijst van gebieden van communautair belang was geplaatst, zijn „normale” maatregelen voor een lidstaat. Compenserende maatregelen zijn altijd extra maatregelen, boven en behalve de correcte tenuitvoerlegging van de rictlijn als zodanig.

Compenserende maatregelen dienen te worden overwogen nadat de negatieve gevolgen van een plan of project voor de natuurlijke kenmerken van een „Natura 2000”-gebied precies zijn omschreven. Het van tevoren voorstellen van compenserende maatregelen ontslaat de lidstaat in geen geval van de verplichting om eerst de diverse procedurestappen van artikel 6 te doorlopen, en met name alternatieven te bestuderen en een afweging te maken van het belang van het plan of project in verhouding tot de natuurwaarde van het gebied.

Compenserende maatregelen zijn plan- of projectspecifieke maatregelen die worden genomen naast de normale uitvoeringsmaatregelen voor de natuurbehoudsrichtlijnen. Zij zijn bedoeld om de negatieve gevolgen van een project te neutraliseren en een exacte compensatie te bieden voor de negatieve effecten op de betrokken habitats of soorten. Compenserende maatregelen zijn een „laatste redmiddel”. Zij worden alleen toegepast wanneer de andere voorzorgsmaatregelen waarin de rictlijn voorziet, ondoeltreffend blijken en wanneer het besluit werd genomen om een project of plan dat ongunstige gevolgen heeft voor een „Natura 2000”- gebied in voorkomend geval toch uit te voeren.

5.4.2. Inhoud van de compenserende maatregelen

De compenserende maatregelen *sensu stricto* moeten garanderen dat de bijdrage van een gebied aan het behoud van een gunstige staat van instandhouding van één of meer natuurlijke habitats „in de biogeografische regio waartoe het behoort“, gehandhaafd blijft. Hieruit volgt:

- dat een gebied niet onherroepelijk door een project mag worden aangetast alvorens de compensatie een feit is. Zo mag bijvoorbeeld een wetland in principe niet worden gedraineerd vooraleer een ander wetland met gelijkwaardige biologische kenmerken voor opnemings in het „Natura 2000“-netwerk beschikbaar is;
- dat de compensatie een extra maatregel moet vormen, boven en behalve de normale bijdrage die de lidstaat conform de richtlijnen aan het „Natura 2000“-netwerk levert.

In het kader van de *vogelrichtlijn* kan compensatie **niet** de vorm aannemen van de aanwijzing van een geïnventariseerd gebied dat door de lidstaat reeds als SBZ-V had moeten zijn aangewezen. Anderzijds zou een aanvaardbare compensatie erin kunnen bestaan dat maatregelen worden getroffen om de biologische waarde van een (nog aan te wijzen) gebied of een (reeds aangewezen) SBZ-V zo te verhogen dat de draagkracht van dat gebied of het daarin aanwezige voedselaanbod toenemen met een even grote hoeveelheid als in het door het project beïnvloede gebied verloren zal gaan. *A fortiori* acceptabel is het opnieuw in het leven roepen van geschikte leefgebieden voor de betrokken vogelsoort, op voorwaarde dat het tot stand gebrachte nieuwe gebied beschikbaar is op het moment waarop het aangetaste gebied zijn ecologische waarde verliest.

Insgelijks zou compensatie in het kader van de *habitatrictlijn* kunnen bestaan uit het scheppen van nieuwe vergelijkbare habitats, de biologische verbetering van minderwaardige habitats of zelfs de toevoeging aan „Natura 2000“ van een bestaand gebied waarvan de aanwijzing ten tijde van het opstellen van de biogeografische lijst niet als essentieel werd beschouwd.

In laatstgenoemd geval zou kunnen worden geargumenteed dat op lidstaatniveau als gevolg van het project een specimen van het betrokken type van habitat verloren gaat. Op Gemeenschapsniveau evenwel profiteert een nieuw gebied van de beschermende bepalingen van artikel 6, waardoor wel degelijk een bijdrage aan de doelstellingen van de richtlijn wordt geleverd.

Compenserende maatregelen kunnen de vorm aannemen van:

- het creëren van nieuwe geschikte leefgebieden (grenzend aan de bestaande SBZ-H/V of in een ander gebied) die in Natura 2000 worden geïntegreerd;
- het verbeteren van de habitats in een deel van een gebied of in een ander „Natura 2000“-gebied, in evenredigheid met de door het project veroorzaakte verliezen;
- in uitzonderlijke gevallen, het voorstellen van een nieuwe SBZ-H uit hoofde van de habitatrictlijn.

Het resultaat moet in principe al bereikt zijn (d.w.z., de compensatie moet reeds een feit zijn) op het moment waarop het betrokken gebied schade van het project ondervindt, tenzij kan worden aangetoond dat deze gelijktijdigheid niet noodzakelijk is om de bijdrage van het gebied aan het „Natura 2000“-netwerk veilig te stellen.

5.4.3. „Algehele samenhang“ van het „Natura 2000“-netwerk

De uitdrukking „algehele samenhang“ wordt in artikel 6, lid 4, gebruikt in verband met een plan of een project waarvoor om dwingende redenen van groot openbaar belang toestemming wordt verleend, hetgeen de lidstaat verplicht om maatregelen te nemen om het verlies te compenseren.

Hetzelfde begrip wordt gebruikt in artikel 3, lid 1, waar wordt gesteld dat Natura 2000 „een coherent Europees ecologisch netwerk [...] van speciale beschermingszones” is, en in artikel 3, lid 3, dat als volgt luidt: „Waar zij zulks nodig achten, streven de lidstaten de bevordering van de ecologische coherentie van Natura 2000 na door het handhaven en in voorkomend geval ontwikkelen van de in artikel 10 genoemde landschapselementen die van primair belang zijn voor de wilde flora en fauna.”

Artikel 10, dat ruimtelijke ordening en ontwikkelingsbeleid in het algemeen betreft, luidt als volgt:

„Wanneer de lidstaten zulks in verband met hun ruimtelijke-ordeningsbeleid en hun ontwikkelingsbeleid nodig achten, en met name om Natura 2000 ecologisch meer coherent te maken, streven zij ernaar een adequaat beheer te bevorderen van landschapselementen die van primair belang zijn voor de wilde flora en fauna.

Het gaat daarbij om elementen die door hun lineaire en continue structuur (zoals waterlopen met hun oevers of traditionele systemen van terreinbegrenzing) of hun verbindingsfunctie (zoals vijvers of bosjes) essentieel zijn voor de migratie, de geografische verdeling en de genetische uitwisseling van wilde soorten.”

Zowel in artikel 3 als in artikel 10 wordt het woord „ecologisch” gebruikt om de aard van de gewenste coherentie te specificeren. Het is duidelijk dat de uitdrukking „algehele samenhang” in artikel 6, lid 4, in dezelfde zin moet worden geïnterpreteerd.

Artikel 6, lid 4, schrijft voor dat de algehele samenhang van Natura 2000 „bewaard blijft”. De richtlijn gaat er derhalve van uit dat het oorspronkelijke netwerk die samenhang vertoonde. Indien gebruik wordt gemaakt van de geboden afwijkingmogelijkheid, moeten zodanige corrigerende maatregelen worden genomen dat de samenhang van het netwerk volledig wordt hersteld.

- In het kader van de *habitatrichtlijn* wordt een gebied voor opname in het „Natura 2000”-netwerk geselecteerd op basis van:
  - de mate van aanwezigheid van habitats en soorten (oppervlakte, populatieomvang) als omschreven in het standaardgegevensformulier;
  - het feit dat het gebied ligt in de biogeografische regio die het representeert;
  - de selectiecriteria die door het Comité habitats werden opgesteld en die door het Europees Thematisch Centrum voor natuurbehoud worden gehanteerd wanneer het de Commissie adviseert over het al dan niet handhaven van een gebied op de communautaire lijst.
- In de *vogelrichtlijn* is geen sprake van biogeografische regio’s, noch van een selectieprocedure op communautair niveau. Naar analogie kan men stellen dat de *algehele samenhang van het netwerk* wordt gegarandeerd indien:
  - het/de ter compensatie aangewezen gebied(en) gelegen is/zijn op dezelfde trekroute;
  - het/de ter compensatie aangewezen gebied(en) met zekerheid bereikbaar is/zijn voor de vogels die gewoonlijk worden aangetroffen in het gebied dat schade ondervindt van het project.

Wil de algehele samenhang van Natura 2000 worden gewaarborgd, dan moeten de compenserende maatregelen die in samenhang met een project worden voorgesteld: a) betrekking hebben op de habitats en soorten die de schadelijke gevolgen ondervinden, en zulks in een mate die op de opvang van die schadelijke gevolgen is afgestemd; b) betrekking hebben op dezelfde biogeografische regio in dezelfde lidstaat; en c) voorzien in functies die vergelijkbaar zijn met die welke de rechtvaardiging vormden voor de selectiecriteria van het oorspronkelijke gebied.

De afstand tussen het oorspronkelijke gebied en het gebied waar de compenserende maatregelen worden getroffen is daarbij geen belemmering, voorzover laatstgenoemd gebied de vereiste functies kan vervullen en voldoet aan de voor het oorspronkelijke gebied gehanteerde selectiecriteria.

5.4.4. Wie draagt de kosten van de compenserende maatregelen?

In overeenstemming met het beginsel dat de vervuiler betaalt, lijkt het logisch dat de projectontwikkelaar de kosten van de compenserende maatregelen draagt. In het geval van medefinanciering kunnen deze kosten worden opgenomen in de algemene begroting die bij de overheid wordt ingediend. Zo kunnen de Europese fondsen bijvoorbeeld bijdragen aan de financiering van compenserende maatregelen in samenhang met de aanleg van vervoerinfrastructuur die wordt gepland in het kader van de TEN (Trans-Europese netwerken).

En door een overheidsinstantie verleende subsidie voor maatregelen die worden genomen ter compensatie van schade aan een „Natura 2000“-gebied kan als *staatssteun* (in de zin van artikel 87, ex artikel 92, van het Verdrag) worden beschouwd indien zij wordt toegekend aan een onderneming die actief is in een „Natura 2000“-gebied, ongeacht of dit vóór of na de oprichting van de onderneming werd aangewezen. Indien een onderneming evenwel optreedt als contractant die voor rekening van de overheid een bepaalde infrastructuur aanlegt, wordt de subsidie niet als staatssteun beschouwd voor zover zij wordt verleend in ruil voor de uitgevoerde werken.

De lidstaat is ertoe gehouden, vanaf de datum van inwerkingtreding van artikel 6 compenserende maatregelen te treffen. Voor de financiering daarvan kan hij zelf bevoegd zijn.

5.4.5. Kennisgeving van de compenserende maatregelen aan de Commissie

De bevoegde nationale instanties moeten de Commissie in kennis stellen van de genomen compenserende maatregelen. De desbetreffende bepaling specificeert echter noch de vorm, noch het doel van deze kennisgeving. Om één en ander te vergemakkelijken hebben de diensten van de Commissie een standaardformulier opgesteld ⁽²³⁾ voor kennisgevingen aan de Commissie conform artikel 6, lid 4, eerste en tweede alinea. Het is niet de taak van de Commissie om zelf compenserende maatregelen voor te stellen of de doeltreffendheid van dergelijke maatregelen wetenschappelijk te valideren.

Deze kennisgeving moet de Commissie inzicht verschaffen in de manier waarop de instandhoudingsdoelstellingen voor de diverse gebieden worden nagestreefd. Hoewel op de nationale instanties alleen de specifieke verplichting rust om de getroffen compenserende maatregelen mee te delen, kan het ook noodzakelijk zijn om kennis te geven van bepaalde elementen betreffende de alternatieve oplossingen die werden onderzocht en de dwingende redenen van groot openbaar belang die de uitvoering van het plan of project noodzakelijk maakten, indien deze elementen mede de keuze van de compenserende maatregelen hebben bepaald.

De kennisgeving van de compenserende maatregelen moet de Commissie in staat stellen, de wijze te evalueren waarop de instandhoudingsdoelstellingen met betrekking tot een bepaald gebied worden nagestreefd. Het is echter niet de taak van de Commissie, zelf compenserende maatregelen voor te stellen.

⁽²³⁾ Dit formulier vormt bijlage IV van het onderhavige document.

5.5. WAT MET GEBIEDEN WAAR PRIORITAIRE HABITATS EN/OF SOORTEN VOORKOMEN?

De tweede alinea van artikel 6, lid 4, voorziet in een bijzondere regeling met betrekking tot plannen en projecten die gevolgen hebben voor gebieden waar prioritaire habitats en/of soorten voorkomen. De uitvoering van plannen of projecten die schadelijke gevolgen kunnen hebben voor dergelijke gebieden zou alleen kunnen gerechtvaardigd worden indien de aangevoerde dwingende redenen van groot openbaar belang verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid of voor het milieu wezenlijke gunstige effecten, dan wel nadat de Commissie, alvorens het plan of project wordt goedgekeurd, een advies over het voorgenumen initiatief zou uitgebracht hebben.

Schade aan dergelijke gebieden en het wijken van de realisatie van de doelstellingen van de richtlijn voor de uitvoering van een plan of project is m.a.w. enkel aanvaardbaar wanneer bovengenoemde specifieke dwingende redenen voorhanden zijn, ofwel nadat aan de aanvullende procedurele voorwaarde van een onafhankelijke beoordeling door de Commissie werd voldaan.

Deze bepaling roept een aantal vragen op betreffende:

- de identificatie van de betrokken gebieden;
- de interpretatie van de begrippen „menselijke gezondheid”, „openbare veiligheid” en „voor het milieu wezenlijke gunstige effecten”;
- de procedure volgens welke de Commissie haar advies uitbrengt en de aan dat advies verbonden consequenties.

5.5.1. Om welke gebieden gaat het?

Artikel 6, lid 4, tweede alinea, is van toepassing wanneer de uitvoering van een plan of project gevolgen kan hebben voor een gebied waar prioritaire habitats en/of soorten voorkomen. In dit verband kan redelijkerwijs worden gesteld dat plannen en projecten die:

- a) absoluut geen gevolgen hebben voor prioritaire habitats en soorten; dan wel
- b) uitsluitend gevolgen hebben voor habitats of soorten waarmee bij de selectie van het gebied geen rekening werd gehouden (de categorie „aanwezig maar verwaarloosbaar” van het standaard gegevensformulier)

de facto geen aanleiding vormen voor de toepassing van deze tweede alinea op een gebied.

Artikel 6, lid 4, tweede alinea, kan geacht worden van toepassing te zijn op alle gebieden waar prioritaire habitats en/of soorten worden aangetroffen, voorzover de gevolgen van het plan of project in kwestie deze habitats en/of soorten betreffen.

5.5.2. De begrippen „menselijke gezondheid”, „openbare veiligheid” en „voor het milieu wezenlijke gunstige effecten”

Menselijke gezondheid, openbare veiligheid en voor het milieu wezenlijke gunstige effecten zijn de belangrijkste dwingende redenen van groot openbaar belang. Net als het begrip „dwingende redenen van groot openbaar belang” zelf worden deze categorieën echter niet expliciet omschreven.

Het Gemeenschapsrecht beschouwt de menselijke gezondheid en de openbare veiligheid als redenen die een rechtvaardiging kunnen vormen voor nationale maatregelen die het vrije verkeer van goederen, werknemers en diensten alsmede het recht op vrije vestiging beperken. Voorts is de bescherming van de menselijke gezondheid één van de fundamentele doelstellingen van het communautaire milieubeleid. In de

zelfde geest vormen fundamentele gunstige milieueffecten een categorie die met eerstgenoemde fundamentele doelstellingen van het milieubeleid op één lijn moet worden geplaatst.

Overeenkomstig het subsidiariteitsbeginsel zijn het de bevoegde nationale instanties die moeten bepalen of er van een dergelijke situatie sprake is. Vanzelfsprekend zal de Commissie de meeste van deze gevallen aan een onderzoek onderwerpen in het kader van het toezicht dat zij uitoefent op de correcte naleving van het Gemeenschapsrecht.

In samenhang met het begrip „openbare veiligheid“ kan worden verwezen naar het arrest van het Hof van Justitie van 28 februari 1991 in zaak C-57/89, Commissie/Duitsland („Leybucht-dijken“). Dat arrest werd gevelde vóór de vaststelling van Richtlijn 92/43/EEG. Het arrest is evenwel relevant, niet in het minst omdat de benadering van het Hof bepalend is geweest voor de manier waarop artikel 6 werd geformuleerd. De zaak betrof bouwwerkzaamheden ter versterking van de Noordzeedijken in Leybucht. Voor deze werkzaamheden moest een deel van de oppervlakte van een SBZ-V worden opgeofferd. Het Hof heeft het algemene beginsel geponereerd dat ter rechtvaardiging van een dergelijke oppervlaktevermindering een algemeen belang moet worden aangevoerd dat zwaarder doorweegt dan het algemeen belang dat wordt vertegenwoordigd door de ecologische doelstellingen van de richtlijn. In dit specifieke geval heeft het Hof bevestigd dat het risico van overstromingen en de noodzaak van kustbescherming voldoende zwaarwichtige argumenten vormden om de werkzaamheden aan de dijken en de versteviging van de kustwerken te rechtvaardigen, voorzover die maatregelen tot het strikt noodzakelijke minimum werden beperkt.

De nationale instanties kunnen de uitvoering van een plan of project enkel toestaan indien het bewijs wordt geleverd dat de bedoelde redenen van groot openbaar belang inderdaad voorhanden zijn, en uitsluitend in de mate dat het plan of project in kwestie noodzakelijk blijkt om het bedoelde openbaar belang veilig te stellen.

5.5.3. Vaststelling van het advies van de Commissie — de gevolgen daarvan

In het geval van dwingende redenen van groot openbaar belang die geen verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid of wezenlijk gunstige milieueffecten, is een voorafgaand advies van de Commissie vereist. In artikel 6, lid 4, tweede alinea, wordt noch de te volgen procedure, noch de inhoud van een dergelijk advies gepreciseerd⁽²⁴⁾. Eens te meer moet daarom rekening worden gehouden met de economische aspecten en de doelstellingen van de bepaling in kwestie. Het advies dient een evaluatie te omvatten van de natuurwaarden die als gevolg van de uitvoering van het plan of project in het gedrang dreigen te komen, alsmede een beoordeling van de relevantie van de aangevoerde dwingende redenen, een afweging van deze tegengestelde belangen en een evaluatie van de compenserende maatregelen. Het advies omvat zowel een wetenschappelijke als een economische beoordeling en voorts een onderzoek van de noodzaak van de uitvoering van het plan of project en de evenredigheid daarvan met het aangevoerde openbaar belang.

Het advies is per definitie niet juridisch bindend. De nationale instanties kunnen besluiten een negatief advies niet te volgen en het plan of project toch uit te voeren. In dat geval mag evenwel redelijkerwijs worden verwacht dat in het desbetreffend besluit op de argumenten van de Commissie wordt ingegaan en dat wordt toegelicht waarom van dat advies wordt afgeweken. In ieder geval kan de Commissie onderzoeken of

⁽²⁴⁾ Het desbetreffend standaardformulier (bijlage IV) geldt tevens als verzoek aan de Commissie om een advies conform artikel 6, lid 4, tweede alinea, uit te brengen.

de uitvoering van het plan of project geschiedt in overeenstemming met de eisen van het Gemeenschapsrecht en, indien nodig, de passende juridische stappen ondernemen.

Bij het uitbrengen van haar advies moet de Commissie controleren hoe de opgeofferde natuurwaarden en de aangevoerde dwingende redenen zich tot elkaar verhouden, en de compenserende maatregelen evalueren. Het advies is niet bindend, maar indien een plan of project niet in overeenstemming is met het Gemeenschapsrecht, kunnen juridische stappen worden ondernomen.

Bijlagen

BIJLAGE I

VERWIJZINGEN NAAR DOOR HET HOF BEHANDELDE ZAKEN

- 1) Op de noodzaak van een nauwgezette omzetting van artikel 6 werd reeds gewezen in een zaak die bij het Europees Hof van Justitie werd ingeleid (Conclusie van advocaat-generaal Fennelly in Zaak C-256/98, Commissie/Frankrijk, van 16 september 1999).
- 2) Zie het arrest van het Europees Hof van Justitie in zaak C-355/90, Commissie/Spanje, Jurispr. 1993, blz. I-4221 („*Moerassen van Santoña*”) en het arrest van het Hof van 18 maart 1999 in zaak C-166/97, Commissie/Frankrijk (*Seine-estuarium*).
- 3) Zie onder 2).
- 4) Arrest van het Europees Hof van Justitie van 21 september 1999 in zaak C-392/96, Commissie/Ierland.
- 5) Ook dit punt werd door advocaat-generaal Fennelly van het Europees Hof van Justitie benadrukt in de onder 1) genoemde zaak.
- 6) Ook uit de relevante jurisprudentie van het Europees Hof van Justitie blijkt duidelijk dat het begrip „project” ruim moet worden geïnterpreteerd — zie met name het arrest van 24 oktober 1996 in zaak C-72/95, Kraaijeveld.
- 7) Zie onder 1).
- 8) Om te weten wat in de praktijk onder „significant” moet worden verstaan, is het nuttig om zich te baseren op de jurisprudentie van het Europees Hof van Justitie, en met name zaak C-355/90, Commissie/Spanje, Jurispr. 1993, blz. I-4221 („*Moerassen van Santoña*”). Hoewel bedoeld arrest niet werd geveld op basis van artikel 6, leden 3 en 4, van Richtlijn 92/43/EEG (maar wel op basis van de beschermingsregeling voor SBZ-V uit hoofde van de eerdere Richtlijn 79/409/EEG), geeft het een idee van het soort activiteiten dat geacht kan worden, significante gevolgen voor beschermde gebieden te hebben.
- 9) Het Hof heeft gesteld: „*Ook een project van beperkte omvang kan immers aanzienlijke gevolgen hebben voor het milieu wanneer het gelegen is op een plaats waar de in artikel 3 van [Richtlijn 85/337/EEG] genoemde milieufactoren als fauna en flora [...] gevoelig zijn voor de minste verandering.*” (Arrest van 21 september 1999 in zaak C-392/96, Commissie/Ierland).
- 10) Zie ook de nadruk die het Europees Hof van Justitie in samenhang met de vogelrichtlijn op de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van de lidstaten heeft gelegd in de zaken C-252/85 en C-262/85 (respectievelijk Commissie/Frankrijk, Jurispr. 1988, blz. 2243, en Commissie/Italië, Jurispr. 1987, blz. 3073).

BIJLAGE II

ENKELE BESCHOUWINGEN INZAKE BEHEERSPLANNEN

Hoewel het niet steeds noodzakelijk is een „passend beheersplan” op te stellen, werd zowel op het seminarie van Galway ⁽²⁵⁾ als op de conferentie van Bath ⁽²⁶⁾ benadrukt dat beheersplannen een doeltreffend instrument kunnen zijn om de uit de habitatrichtlijn voortvloeiende verplichtingen na te leven.

Het volgende uittreksel uit de conclusies van het seminarie van Galway bevat een aantal elementen die nuttig kunnen zijn bij het opstellen van beheersplannen.

1. Methodiek

- Is een beheersplan voor het gebied werkelijk nodig? Leg uit.
- Wie dient het initiatief te nemen? Wie wordt verantwoordelijk voor het plan?
- Wat maakt het gebied zo belangrijk? (Hou zowel rekening met de natuurwaarden als met de sociaal-economische context.)
- Wat zijn de belangrijkste bedreigingen?
- Welk resultaat wordt beoogd?
- Hoe moet dat resultaat worden bereikt, en welk precies tijdschema zal daarbij worden gevolgd?
- Hoeveel gaat het kosten? Zullen de voordelen voor het natuurbehoud worden geoptimaliseerd?

2. Doelstellingen

De doelstellingen van het beheersplan voor het gebied dienen in overeenstemming te zijn met de ecologische eisen van de natuurlijke habitats en de soorten die in significante mate in het gebied worden aangetroffen, teneinde deze in een gunstige staat van instandhouding te handhaven. De doelstellingen moeten zo duidelijk mogelijk worden geformuleerd en realistisch, kwantitatief en haalbaar zijn. Gebruik duidelijke taal en concrete en voor iedereen begrijpelijke bewoordingen.

- Wat behelst een gunstige staat van instandhouding voor de diverse in het gebied aangetroffen typen van habitats en soorten?
- Hoe draagt het beheersplan bij tot de instandhouding van de natuurlijke kenmerken van het gebied en de samenhang van het netwerk?
- Wordt het beheersplan regelmatig opnieuw geëvalueerd in het licht van de evolutie van de staat van instandhouding van de betrokken habitats en/of soorten?

3. Inspraak en uitvoering

Inspraak is van essentieel belang bij de vaststelling van een beheersplan op multidisciplinaire basis.

- Zijn alle plaatselijke betrokkenen en belanghebbenden geïdentificeerd?
- Wordt met het oog op hun participatie een benadering vanuit de basis toegepast?

⁽²⁵⁾ Seminar over „SAC Site Management”, door de Ierse overheid georganiseerd te Galway (Ierland) van 9 tot en met 11 oktober 1996.

⁽²⁶⁾ Conferentie over „Natura 2000 and People”, door de Commissie en het Britse voorzitterschap georganiseerd te Bath (UK) van 28 tot en met 30 juni 1998.

- Wanneer worden zij bij de procedure betrokken?

Een voorbeeld van een inspraakprocedure vormen de „documents d’objectifs” in Frankrijk, waarbij alle belanghebbenden worden uitgenodigd om onder de verantwoordelijkheid van de bevoegde instantie (Préfecture de Région) aan het proces te participeren.

4. Monitoring en evaluatie

Deze aspecten behoren tot de belangrijkste elementen van het plan, met name om te kunnen bepalen of het met succes werd bekroond. Net als de doelstellingen van het beheersplan moet ook de monitoringprocedure duidelijk en precies worden omschreven, met inbegrip van een analyse van de financiële aspecten.

BIJLAGE IIA

VOORBEEDEN VAN LIFE-NATUUR-PROJECTEN ⁽²⁷⁾ DIE BEHEERSPLANNEN OF WETTELIJKE, BESTUURSRECHTELIJKE OF OP EEN OVEREENKOMST BERUSTENDE MAATREGELEN OMVATTEN

Voor ieder project worden hieronder de relevante aspecten aangegeven.

BELGIË

- *Protection through acquisition and management of the last calcareous mires in Belgium (B4-3200/95/435) [Bescherming door verwerving en beheer van de laatste kalkhoudende moerassen in België]*
- Een provinciebestuur heeft het grootste deel van deze bijzonder waardevolle gebieden veiliggesteld via een huurcontract met de eigenaars.
- *Integral Coastal Conservation Initiative (B4-3200/96/483) [Initiatief voor geïntegreerd kustbehoud]*
- Opstellen van beheersplannen voor zowel de kust- (duin-) als de mariene (offshore) habitats.

DUITSLAND

- *Protecting great bustard habitats in Brandenburg (B4-3200/92/14529) [Bescherming van de habitats van de grote trap in Brandenburg]*
- Met landbouwers werden contracten voor aankoop of huur van gronden dan wel beheersovereenkomsten gesloten.
- *Preservation and re-establishment of the Trebeltal fen and Restoration and conservation of riverine fens in Mecklenburg-Vorpommern (B4-3200/94/731 & B4-3200/95/260) [Behoud en regeneratie van het Trebeltal-moeras en Herstel en behoud van oevermoerassen in Mecklenburg-Vorpommern]*
- Opstellen en uitvoeren van een beheersplan voor het herstel van rivier- en moerashabitats door nauwe samenwerking met natuurbehouds- en waterbeheersinstanties.
- *Transnational program for the conservation of bats in western central Europe (B4-3200/95/842) [Grensoverschrijdend programma voor het behoud van de vleermuizen in het westelijk deel van Midden-Europa]*
- Met landeigenaren en openbare besturen werden contracten gesloten en er werd een beheersplan opgesteld.
- *Conservation and development of nature of the Federsee-landscape (B4-3200/96/489) [Natuurbescherming en ontwikkeling in het Federsee-landschap]*
- Bestendiging van het plattelandskarakter, mede gesteund op milieugerichte maatregelen in de landbouw.

⁽²⁷⁾ Nadere informatie is te vinden op het volgende Internetadres: <http://europa.eu.int/comm/life/nature/databas.htm>

GRIEKENLAND

- *Management and protection of the threatened biotopes of Western Crete with ecotopes and priority species (B4-3200/95/850 [Beheer en bescherming van bedreigde biotopen met ecotopen en prioritaire soorten in het westelijk deel van Kreta]*
- Opstellen van beheersplannen met directe participatie van de plaatselijke besturen.
- *The Mediterranean monk seal in Greece: Conservation in action (B4-3200/96/500) [Actief behoud van de mediterrane monniksrob in Griekenland]*
- Opstellen van beheersplannen in permanent overleg met de diverse belanghebbenden.

SPANJE

- *First, second and third phases of the action programme for the conservation of the Brown Bear and its habitat in the Cantabrian Mountains (B4-3200/92/15185 & 94/736 & 95/523) [Eerste, tweede en derde fase van het actieprogramma voor het behoud van de bruine beer en zijn habitat in het Cantabrische gebergte]*
- Overeenkomsten met jagers met het oog op een beheer van de jachtrevieren dat verenigbaar is met het behoud van de beer.
- *First and second phases of the creation of a network of flora micro-reserves and purchase of land of significant botanical interest in the Valencia Region (B4-3200/93/766 & 95/521) [Eerste en tweede fase van de totstandbrenging van een netwerk van microreservaten voor planten en de aankoop van botanisch waardevolle gebieden in de regio Valencia]*
- Overeenkomsten met de landeigenaren en uitvoering van beheersplannen voor de microreservaten (160 gebieden). 56
- *First and second phases of the Conservation Programme for three threatened vertebrate species in the Pyrenees (Subproject Spain) (B4-3200/93/772, 95/277, 95/524) [Eerste en tweede fase van een instandhoudingsprogramma voor drie bedreigde gewervelde-diersoorten in de Pyreneeën (deelproject Spanje)]*
- Overeenkomsten met jagers voor het behoud van reservaten voor *Gypaetus barbatus*, en financiële schadeloosstelling voor het achterwege laten van houtexploitatie in bossen in het verspreidingsgebied van de bruine beer.
- *Conservation of the Little Bustard, Great Bustard and Lesser Kestrel in the SPAs of Extremadura (B4-3200/96/507) [Bescherming van de kleine trap, de grote trap en de kleine torenvalk in de SBZ-V van Extremadura]*
- Overeenkomsten met landbouwers voor het verbeteren van het steppehabitat. 57

FRANKRIJK

- *Protection programme for bogs in France (B4-3200/95/518) [Beschermingsprogramma voor veengebieden in Frankrijk]*
- Opstellen van een handleiding voor het beheer van hoogveenhabitats.
- *Experimental drawing up of management plans for future French Natura 2000 sites (B4-3200/95/519) [Experimentele uitwerking van beheersplannen voor toekomstige Franse „Natura 2000“-gebieden]*
- Testen van beheersplannen in 35 gebieden en opstellen van een vademecum voor het uitwerken van beheersplannen voor „Natura 2000“-gebieden.

Ierland

- *Development of management plans and emergency actions aimed at candidate SACs (B4-3200/95/837) [Ontwikkeling van beheersplannen en dringende acties voor toekomstige SBZ]*
- Opstellen van beheersplannen voor potentiële SBZ.

Oostenrijk

- *Bear protection programme for Austria (B4-3200/95/847) [Beschermingsprogramma voor de beer in Oostenrijk]*
- Uitwerken van een beheersplan in samenwerking met alle betrokken instanties en belangengroepen en met een sterke participatie van het brede publiek.
- *Wetland management in the Upper Waldviertel (B4-3200/96/539) [Beheer van wetlands in het Oberes Waldviertel]*
- Ontwikkeling van beheersplannen voor talrijke kleine wetlands (venen, plassen, beken) en gedeeltelijke uitvoering daarvan in nauw overleg met de betrokken landeigenaren en gebruikers.

Portugal

- *Second phase of the project for conservation of the stepparian bird fauna of Castro Verde (B4-3200/95/510) [Tweede fase van het project ter instandhouding van de steppevogelfauna van Castro Verde]*
- *New technology applied to nature conservation in Guadiana valley (B4-3200/95/511) [Nieuwe technologieën toegepast op het natuurbehoud in de Vale do Guadiana]*
- Beide projecten omvatten het opstellen en uitvoeren van beheersplannen voor gebieden die na afloop van de projecten in een SBZ werden geïntegreerd.

Finland

- *Protection of biodiversity, and particularly of flying squirrel habitats, in the Nuuksio area (B4-3200/95/508) [Bescherming van de biodiversiteit en in het bijzonder de leefgebieden van de vliegende eekhoorn in het gebied van Nuuksio]*
- Opstellen van een beheersplan voor recreatie en natuurbehoud in gebieden in particulier bezit.
- *Saimaa ringed seal management plan for Lake Pihlajavesi (B4-3200/95/505) [Beheersplan voor de Saimaa-stinkrob in het Pihlajavesi-meer]*
- Ruimtelijke-orderingsplannen, speciaal gericht op het behoud van de robben.

Zweden

- *Protection and restoration of Stora Alvaret on Öland Island, SE Sweden (B4-3200/96/547) [Bescherming en herstel van Stora Alvaret op het eiland Öland, Zuidoost-Zweden]*
- *Preservation of the hermit beetle, Osmoderma eremita (B4-3200/97/288) [Behoud van de kever Osmoderma eremita]*

- Toepassing van milieumaatregelen in de landbouw met het oog op het langetermijnbeheer van de betrokken gebieden.

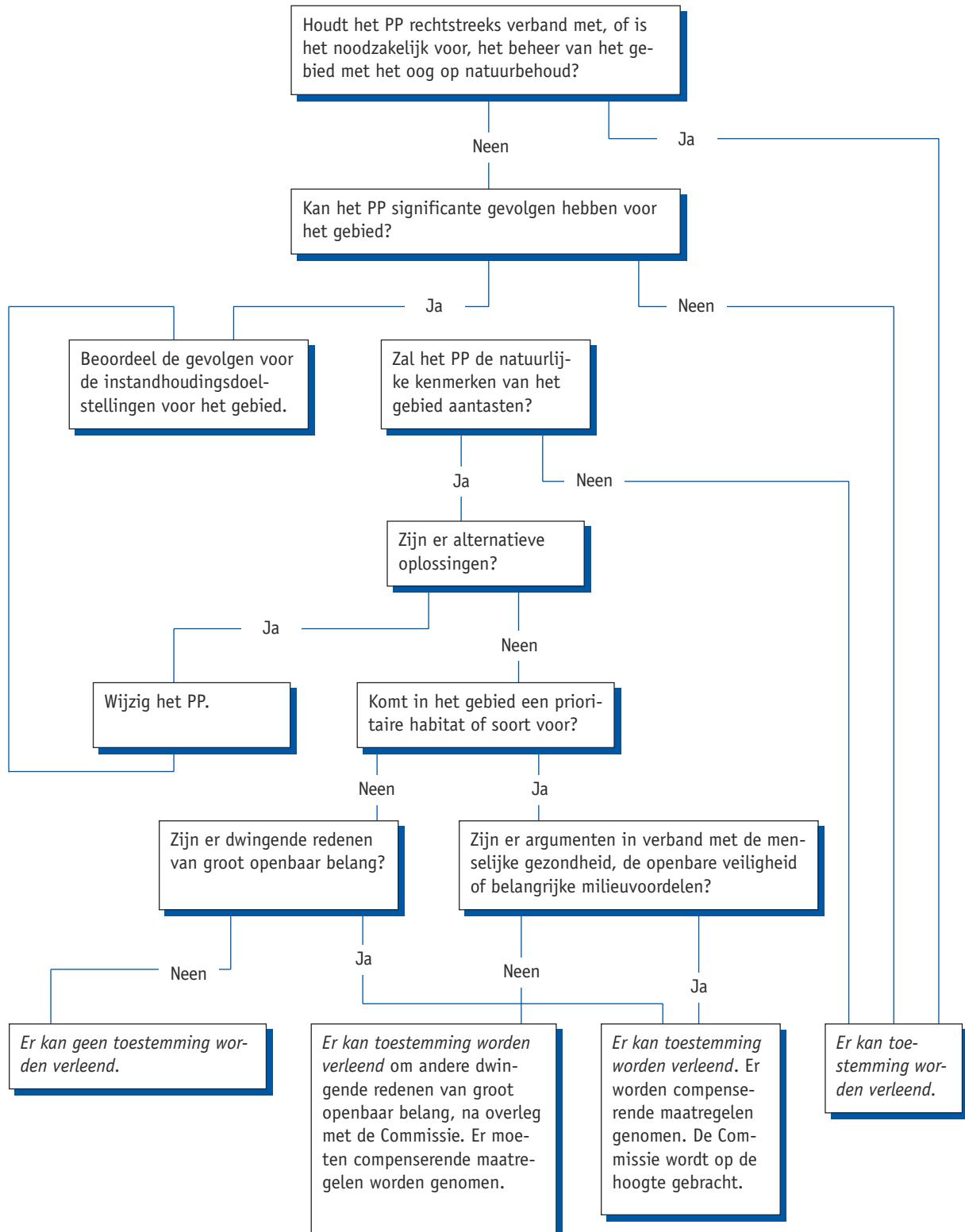
VERENIGD KONINKRIJK

- *Conservation management of priority upland habitats through grazing: guidance on management of upland Natura 2000 sites (B4 -3200/95/854) [Op instandhouding gericht beheer van prioritaire hooglandhabitats door beweiding: richtsnoeren voor het beheer van „Natura 2000“-hooglanden]*
- Opstellen van een handboek inzake op beweidingsbeheer van natuurgebieden.

BIJLAGE III

ONDERZOEK VAN PLANNEN EN PROJECTEN (PP) DIE GEVOLGEN HEBBEN VOOR „NATURA 2000“-GEBIEDEN

BIJLAGE IV

FORMULIER VOOR HET INDIENEN VAN GEGEVENS BIJ DE EUROPESE COMMISSIE OVEREENKOMSTIG ARTIKEL 6, LID 4

Lidstaat:

Datum:

**Kennisgeving aan de Europese Commissie
overeenkomstig artikel 6 van de habitatrichtlijn
(Richtlijn 92/43/EEG)**

60

61

Gegevens ingediend:

ter informatie
(art. 6, lid 4,
1e alinea)

voor advies
(art. 6, lid 4,
2e alinea)

Bevoegde nationale instantie:

Adres:

Contactpersoon:

Telefoon, telefax, e-mail:

I. PLAN OF PROJECT

Naam en code van het betrokken „Natura 2000“-gebied:

Dit gebied is:

- een SBZ-V uit hoofde van de vogelrichtlijn   een uit hoofde van de habitatrichtlijn voorgesteld gebied van communautair belang (vGBC)
- een gebied waar een prioritair habitat of soort voorkomt

Samenvatting van het plan of project dat gevolgen heeft voor het gebied:

2. NEGATIEVE EFFECTEN

Samenvatting van de beoordeling van de negatieve gevolgen voor het gebied:

NB: Deze samenvatting dient de te verwachten ongunstige gevolgen te betreffen voor de habitats en soorten met het oog waarop het gebied voor opname in het „Natura 2000“-netwerk werd voorgesteld. Zij dient vergezeld te gaan van de nodige kaarten en een beschrijving te omvatten van de verzachtende maatregelen waartoe reeds werd besloten.

3. ALTERNATIEVE OPLOSSINGEN

Samenvatting van de door de lidstaat bestudeerde alternatieve oplossingen:

Redenen waarom de bevoegde nationale instanties tot het besluit zijn gekomen dat er geen alternatieve oplossingen voorhanden zijn:

4. DWINGENDE REDENEN

Redenen om het plan of project toch uit te voeren:

- dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard (indien in het gebied geen prioritaire habitats of soorten voorkomen)
- menselijke gezondheid
- openbare veiligheid
- voor het milieu wezenlijke gunstige effecten
- andere dwingende redenen van groot openbaar belang

Beknopte omschrijving van de redenen:

5. COMPENSERENDE MAATREGELEN

Geplande compenserende maatregelen en tijdschema:

BIJLAGE V

NATUURBESCHERMINGSINSTANTIES VAN DE LIDSTATEN (28)

België

- mevrouw Els Martens
AMINAL — Afdeling Natuur
Koning Albert II-laan 20, bus 8
Ferraris-gebouw, 4e verdieping,
lokaal 4G43
B-1000 Brussel
- de heer Patrick De Wolf
DGRNE
Av. Prince de Liège 15
B-5100 Jambes

Denemarken

- de heer Olaf G. Christiani
Ministry of the Environment and Energy,
The National Forest and Nature Agency
Haraldsgade 53,
DK-2100 Copenhagen
- mevrouw Tine Nielsen Skaftø
The National Forest and Nature Agency
Haraldsgade 53
DK-2100 Copenhagen

Duitsland

- Dr Ursula von Gliscynski
Ministry for the Environment, Nature
Conservation and Nuclear Safety, Referat NI 2
Godesberger, Allee 90
D-53048 Bonn
- de heer Detlef Szymanski
Hessisches Ministerium des Innern und für
Landwirtschaft, Forsten und Naturschutz
Hölderlinstr. 1-3
D-65187 Wiesbaden

Griekenland

- mevrouw Stavroula Spyropoulou
Ministry of Environment, Physical Planning
and Public Works, Environmental Planning
Division, Nature Management Section
36 Trikalon
GR-11526 Athens
- de heer Panagiotis Drougas
General Secretariat for Forests and the Natural
Environment, Department of Aesthetic
Forests, National Parks and Game
Management
Ippokratous 3-5
GR-10164 Athens

Spanje

- de heer Jesus Serrada Hierro
Dirección General de Conservación de la
Naturaleza MIMAM
c/Gran Vía de San Francisco, 4. 4a
E-28005 Madrid
- de heer Miguel Aymerich Despointes
Dirección General de Conservación de la
Naturaleza, MIMAM
c/Gran Vía de San Francisco, 4. 4a,
E-28005 Madrid

Frankrijk

- de heer Jean-Marc Michel
Ministère de l'environnement, Direction de la
nature et des paysages
20, avenue de Ségur
F-75302 Paris 07 SP

⁽²⁸⁾ Lijst van de vertegenwoordigers van de lidstaten in het uit hoofde van Richtlijn 92/43/EEG opgerichte Comité habitats. Een geactualiseerde lijst wordt bijgehouden op het volgende Internetadres: <http://europa.eu.int/comm/life/nature/databas.htm>

- de heer Henri Jaffeux
Ministère de l'environnement, Direction de la nature et des paysages
20, avenue de Ségur
F-75302 Paris 07 SP

Ierland

- Dr Alan Craig
National Parks and Wildlife, Dúchas, Dept of Arts, Heritage, Gaeltacht and the Islands
Ely Court 7, Ely Place
Dublin 2
Ireland
- de heer Peadar Cárrey
National Parks and Wildlife, Dúchas, Dept. of Arts, Heritage, Gaeltacht and the Islands
Ely Court 7, Ely Place
Dublin 2
Ireland

Italië

- mevrouw Patrizia De Angelis
Ministero dell' Ambiente
Servizio Conservazione della natura
Via Capitan Bavastro, 174
I-00147 Roma
- de heer Alberto Zocchi
Ministero dell' Ambiente
Servizio Conservazione della natura
Via Capitan Bavastro, 174
I-00147 Roma

Luxemburg

- de heer Claude Origer
Ministère de l'environnement
18, Montée de la Pétrusse
L-2918 Luxembourg
- mevrouw Marie-Paule Kremer
Ministère de l'environnement
18, Montée de la Pétrusse
L-2918 Luxembourg

Nederland

- de heer Garry Post
Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
Directie Natuurbeheer
Bezuidenhoutseweg 73, Postbus 20401
2500 EK Den Haag
Nederland

Oostenrijk

- de heer Mag. Christian Plössnig
Amt der Tiroler Landesregierung, Abt. Umweltschutz
Eduard Wallnöfer Platz 1,
A-6020 Innsbruck
- D.I. Günter Liebel
Bundesministerium für Umwelt, Jugend und Familie, Abt. II/5
Stubenbastei 5
A-1010 Wien

Portugal

- de heer José Manuel Marques
Instituto de Conservação da Natureza
Rua da Lapa, 73
P-1200-701 Lisboa

Finland

- de heer Esko Jaakola
Ministry of the Environment, Land Use Department
PO Box 380
SF-00131 Helsinki

Zweden

- mevrouw Nilla Thomson
Ministry of Environment
S-10333 Stockholm
- de heer Jan Terstad
Swedish Environmental Protection Agency
Blekhölmsterrassen 36
S-10648 Stockholm

Verenigd Koninkrijk

- de heer M. Pritchard
Head of European Wildlife Division,
Department of the Environment Transport and
the Regions
Tollgate House, Houlton Street,
BS2 9DJ Bristol
United Kingdom

- de heer Trevor Salmon
Department of the Environment, Transport and
the Regions, European Wildlife Division
Tollgate House, Houlton Street
BS2 9DJ Bristol
United Kingdom

Europese Commissie

**Beheer van „Natura 2000” -gebieden — De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn
(Richtlijn 92/43/EEG)**

Luxemburg: Bureau voor officiële publicaties der Europese Gemeenschappen

2000 — 69 blz. — 21 x 29,7 cm

ISBN 92-828-9051-1

BELGIQUE/BELGIË

Jean De Lannoy
 Avenue du Roi 202/Koningslaan 202
 B-1190 Bruxelles/Brussel
 Tél. (32-2) 538 43 08
 Fax (32-2) 538 08 41
 E-mail: jean.de.lannoy@infoboard.be
 URL: <http://www.jean-de-lannoy.be>

La librairie européenne/De Europese Boekhandel

Rue de la Loi 244/Wetstraat 244
 B-1040 Bruxelles/Brussel
 Tél. (32-2) 295 26 39
 Fax (32-2) 735 08 60
 E-mail: mail@libeurop.be
 URL: <http://www.libeurop.be>

Moniteur belge/Belgisch Staatsblad

Rue de Louvain 40-42/Leuvenseweg 40-42
 B-1000 Bruxelles/Brussel
 Tél. (32-2) 552 22 11
 Fax (32-2) 511 01 84
 E-mail: eusales@just.fgov.be

DANMARK

J. H. Schultz Information A/S
 Herstedvang 12
 DK-2620 Albertslund
 Tlf. (45) 43 63 23 00
 Fax (45) 43 63 19 69
 E-mail: schultz@schultz.dk
 URL: <http://www.schultz.dk>

DEUTSCHLAND

Bundesanzeiger Verlag GmbH
 Vertriebsabteilung
 Amsterdamer Straße 192
 D-50735 Köln
 Tel. (49-221) 97 66 80
 Fax (49-221) 97 66 82 78
 E-Mail: vertrieb@bundesanzeiger.de
 URL: <http://www.bundesanzeiger.de>

ΕΛΛΑΔΑ/GREECE

G. C. Eleftheroudakis SA
 International Bookstore
 Panepistimiou 17
 GR-10564 Athina
 Tel. (30-1) 331 41 80/1/2/3/4/5
 Fax (30-1) 323 98 21
 E-mail: elebooks@netor.gr

ESPAÑA

Boletín Oficial del Estado
 Trafalgar, 27
 E-28071 Madrid
 Tel. (34) 915 38 21 11 (libros),
 913 84 17 15 (suscripción)
 Fax (34) 915 38 21 21 (libros),
 913 84 17 14 (suscripción)
 E-mail: clientes@com.boe.es
 URL: <http://www.boe.es>

Mundi Prensa Libros, SA

Castelló, 37
 E-28001 Madrid
 Tel. (34) 914 36 37 00
 Fax (34) 915 75 39 98
 E-mail: libreria@mundiprensa.es
 URL: <http://www.mundiprensa.com>

FRANCE

Journal officiel
 Service des publications des CE
 26, rue Desaix
 F-75727 Paris Cedex 15
 Tél. (33) 140 58 77 31
 Fax (33) 140 58 77 00
 E-mail: europublications@journal-officiel.gouv.fr
 URL: <http://www.journal-officiel.gouv.fr>

IRELAND

Alan Hanna's Bookshop
 270 LR Rathmines Road
 Dublin 6
 Tel. (353-1) 496 73 98
 Fax (353-1) 496 02 28
 E-mail: hannas@iol.ie

ITALIA

Licosa SpA
 Via Duca di Calabria, 1/1
 Casella postale 552
 I-50125 Firenze
 Tel. (39) 055 64 83 1
 Fax (39) 055 64 12 57
 E-mail: licosa@licosa.com
 URL: <http://www.licosa.com>

LUXEMBOURG

Messageries du livre SARB
 5, rue Raiffeisen
 L-2411 Luxembourg
 Tél. (352) 40 10 20
 Fax (352) 49 06 61
 E-mail: mail@mdl.lu
 URL: <http://www.mdl.lu>

NEDERLAND

SDU Servicecentrum Uitgevers
 Christoffel Plantijnstraat 2
 Postbus 20014
 2500 EA Den Haag
 Tel. (31-70) 378 98 80
 Fax (31-70) 378 97 83
 E-mail: sdu@sdu.nl
 URL: <http://www.sdu.nl>

ÖSTERREICH

Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung GmbH
 Kohlmarkt 16
 A-1014 Wien
 Tel. (43-1) 53 16 11 00
 Fax (43-1) 53 16 11 67
 E-Mail: manz@schwing.at
 URL: <http://www.manz.at>

PORTUGAL

Distribuidora de Livros Bertrand Ld.ª
 Grupo Bertrand, SA
 Rua das Terras dos Vales, 4-A
 Apartado 60037
 P-2700 Amadora
 Tel. (351) 214 95 87 87
 Fax (351) 214 96 02 55
 E-mail: dlb@ip.pt

Imprensa Nacional-Casa da Moeda, SA

Sector de Publicações Oficiais
 Rua da Escola Politécnica, 135
 P-1250-100 Lisboa Codex
 Tel. (351) 213 94 57 00
 Fax (351) 213 94 57 50
 E-mail: spoce@incm.pt
 URL: <http://www.inc.m.pt>

SUOMI/FINLAND

Akateeminen Kirjakauppa/Akademiska Bokhandeln
 Keskuskatu 1/Centralgatan 1
 PL/PB 128
 FIN-00101 Helsinki/Helsingfors
 P./fin (358-9) 121 44 18
 F./fax (358-9) 121 44 35
 Sähköposti: sps@akateeminen.com
 URL: <http://www.akateeminen.com>

SVERIGE

BTJ AB
 Traktorvägen 11-13
 S-221 82 Lund
 Tlf. (46-46) 18 00 00
 Fax (46-46) 30 79 47
 E-post: btjeu-pub@btj.se
 URL: <http://www.btj.se>

UNITED KINGDOM

The Stationery Office Ltd
 Customer Services
 PO Box 29
 Norwich NR3 1GN
 Tel. (44) 870 60 05-522
 Fax (44) 870 60 05-533
 E-mail: book.orders@theso.co.uk
 URL: <http://www.itsofficial.net>

ÍSLAND

Bokabud Larusar Blöndal
 Skólavörðustíg, 2
 IS-101 Reykjavík
 Tel. (354) 552 55 40
 Fax (354) 552 55 60
 E-mail: bokabud@simnet.is

NORGE

Swets Blackwell AS
 Østenojveien 18
 Boks 6512 Etterstad
 N-0606 Oslo
 Tel. (47-22) 97 45 00
 Fax (47-22) 97 45 45
 E-mail: info@no.swetsblackwell.com

SCHWEIZ/SUISSE/SVIZZERA

Euro Info Center Schweiz
 o/o OSEC
 Stampfenbachstraße 85
 PF 492
 CH-8035 Zürich
 Tel. (41-1) 365 53 15
 Fax (41-1) 365 54 11
 E-mail: eics@osec.ch
 URL: <http://www.osec.ch/eics>

BÄLGARIJA

Euopress Euromedia Ltd
 59, blvd Vitosha
 BG-1000 Sofia
 Tel. (359-2) 980 37 66
 Fax (359-2) 980 42 30
 E-mail: Milena@mbox.cit.bg

ČESKÁ REPUBLIKA

ÚSIS
 odd. Publikaci
 Havelkova 22
 CZ-130 00 Praha 3
 Tel. (420-2) 24 23 14 86
 Fax (420-2) 24 23 11 14
 E-mail: publikace@usis.cz
 URL: <http://www.usis.cz>

CYPRUS

Cyprus Chamber of Commerce and Industry
 PO Box 21455
 CY-1509 Nicosia
 Tel. (357-2) 88 97 52
 Fax (357-2) 66 10 44
 E-mail: demetrap@ccci.org.cy

EESTI

Eesti Kaubandus-Tööstuskoda
 (Estonian Chamber of Commerce and Industry)
 Toom-Kooli 17
 EE-0001 Tallinn
 Tel. (372) 646 02 44
 Fax (372) 646 02 45
 E-mail: einfo@koda.ee
 URL: <http://www.koda.ee>

HRVATSKA

Mediatrade Ltd
 Pavla Hatza 1
 HR-10000 Zagreb
 Tel. (385-1) 481 94 11
 Fax (385-1) 481 94 11

MAGYARORSZÁG

Euro Info Service
 Expo tér 1
 Hungexpo Európa Központ
 PO Box 44
 H-1101 Budapest
 Tel. (36-1) 264 82 70
 Fax (36-1) 264 82 75
 E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
 URL: <http://www.euroinfo.hu>

MALTA

Miller Distributors Ltd
 Malta International Airport
 PO Box 25
 Luqa LQA 05
 Tel. (356) 66 44 88
 Fax (356) 67 67 99
 E-mail: gwirth@usa.net

POLSKA

Ars Polona
 Krakowskie Przedmiescie 7
 Skr. pocztowa 1001
 PL-00-950 Warszawa
 Tel. (48-22) 826 12 01
 Fax (48-22) 826 62 40
 E-mail: books119@arspolona.com.pl

ROMÂNIA

Euromedia
 Str.Dr. Marcovici, 9, sector 1
 RO-70749 Bucuresti
 Tel. (40-1) 315 44 03
 Fax (40-1) 315 44 03
 E-mail: euromedia@mailcity.com

ROSSIYA

CCEC
 60-letiya Oktyabrya Av. 9
 117312 Moscow
 Tel. (7-095) 135 52 27
 Fax (7-095) 135 52 27

SLOVAKIA

Centrum VTI SR
 Nám. Slobody, 19
 SK-81223 Bratislava
 Tel. (421-7) 54 41 83 64
 Fax (421-7) 54 41 83 64
 E-mail: europ@ttb1.sltk.stuba.sk
 URL: <http://www.sltk.stuba.sk>

SLOVENIJA

Gospodarski Vestnik
 Dunajska cesta 5
 SLO-1000 Ljubljana
 Tel. (386) 613 09 16 40
 Fax (386) 613 09 16 45
 E-mail: europ@gvestnik.si
 URL: <http://www.gvestnik.si>

TÜRKIYE

Dünya Infotel AS
 100, Yil Mahallesi 34440
 TR-80050 Bagcilar-Istanbul
 Tel. (90-212) 629 46 89
 Fax (90-212) 629 46 27
 E-mail: infotel@dunya-gazete.com.tr

ARGENTINA

World Publications SA
 Av. Cordoba 1877
 C1120 AAA Buenos Aires
 Tel. (54-11) 48 15 81 56
 Fax (54-11) 48 15 81 56
 E-mail: wpbooks@infovia.com.ar
 URL: <http://www.wpbooks.com.ar>

AUSTRALIA

Hunter Publications
 PO Box 404
 3067 Abbotsford, Victoria
 Tel. (61-3) 94 17 53 61
 Fax (61-3) 94 19 71 54
 E-mail: jpdavies@ozemail.com.au

CANADA

Les éditions La Liberté Inc.
 3020, chemin Sainte-Foy
 G1X 3V6 Sainte-Foy, Québec
 Tel. (1-418) 658 37 63
 Fax (1-800) 567 54 49
 E-mail: liberte@mediom.qc.ca

Renouf Publishing Co. Ltd

5369 Chemin Canotek Road Unit 1
 K1J 9J3 Ottawa, Ontario
 Tel. (1-613) 745 26 65
 Fax (1-613) 745 76 60
 E-mail: order.dept@renoufbooks.com
 URL: <http://www.renoufbooks.com>

EGYPT

The Middle East Observer
 41 Sherif Street
 Cairo
 Tel. (20-2) 392 69 19
 Fax (20-2) 393 97 32
 E-mail: inquiry@meobserver.com
 URL: <http://www.meobserver.com.eg>

INDIA

EBIC India
 3rd Floor, Y. B. Chavan Centre
 Gen. J. Bhosale Marg.
 400 021 Mumbai
 Tel. (91-22) 282 60 64
 Fax (91-22) 285 45 64
 E-mail: ebic@giasbrm01.vsnl.net.in
 URL: <http://www.ebicindia.com>

JAPAN

PSI-Japan
 Asahi Sanbancho Plaza #206
 7-1 Sanbancho, Chiyoda-ku
 Tokyo 102
 Tel. (81-3) 32 34 69 21
 Fax (81-3) 32 34 69 15
 E-mail: books@psi-japan.co.jp
 URL: <http://www.psi-japan.co.jp>

MALAYSIA

EBIC Malaysia
 Suite 45.02, Level 45
 Plaza MBf (Letter Box 45)
 8 Jalan Yap Kwan Seng
 50450 Kuala Lumpur
 Tel. (60-3) 21 62 62 98
 Fax (60-3) 21 62 61 98
 E-mail: ebic-kl@mol.net.my

MÉXICO

Mundi Prensa México, SA de CV
 Río Pánuco, 141
 Colonia Cuauhtémoc
 MX-06500 México, DF
 Tel. (52-5) 533 56 58
 Fax (52-5) 514 67 99
 E-mail: 101545.2361@compuserve.com

PHILIPPINES

EBIC Philippines
 19th Floor, PS Bank Tower
 Sen. Gil J. Puyat Ave. cor. Tindalo St.
 Makati City
 Metro Manila
 Tel. (63-2) 759 66 80
 Fax (63-2) 759 66 90
 E-mail: eccpcom@globe.com.ph
 URL: <http://www.eccp.com>

SOUTH AFRICA

Eurochamber of Commerce in South Africa
 PO Box 781738
 2146 Sandton
 Tel. (27-11) 884 39 52
 Fax (27-11) 883 55 73
 E-mail: info@eurochamber.co.za

SOUTH KOREA

The European Union Chamber of Commerce in Korea
 5th Fl, The Shilla Hotel
 202, Jangchung-dong 2 Ga, Chung-ku
 100-392 Seoul
 Tel. (82-2) 22 53-5631/4
 Fax (82-2) 22 53-5635/6
 E-mail: eucck@eucck.org
 URL: <http://www.eucck.org>

SRI LANKA

EBIC Sri Lanka
 Trans Asia Hotel
 115 Sir chittampalam
 A. Gardiner Mawatha
 Colombo 2
 Tel. (94-1) 074 71 50 78
 Fax (94-1) 44 87 79
 E-mail: ebicsl@itmin.com

UNITED STATES OF AMERICA

Bernan Associates
 4611-F Assembly Drive
 Lanham MD20706
 Tel. (1-800) 274 44 47 (toll free telephone)
 Fax (1-800) 865 34 50 (toll free fax)
 E-mail: query@bernan.com
 URL: <http://www.bernan.com>

ANDERE LÄNDER/OTHER COUNTRIES/AUTRES PAYS

Bitte wenden Sie sich an ein Büro Ihrer Wahl/Please contact the sales office of your choice/Veuillez vous adresser au bureau de vente de votre choix

Office for Official Publications of the European Communities
 2, rue Mercier
 L-2985 Luxembourg
 Tel. (352) 29 29-42455
 Fax (352) 29 29-42758
 E-mail: info.info@cec.eu.int
 URL: <http://eur-op.eu.int>

Milieuthema's

Algemeen

Water

Bodem

Lucht

Industrie

Afval

Natuur

Stedelijk milieu

Financiële steun

Wetgeving

Economie

Milieueffectrapportage

Nucleair

Risico's

Educatie

BUREAU VOOR OFFICIËLE PUBLICATIES
DER EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

L-2985 Luxembourg

ISBN 92-828-9051-1

9 789282 890516

Cf. onze publicatiecatalogoog:

<http://europa.eu.int/comm/environment/pubs/home.htm>